

ØF-notat nr. 02/2011

Fritt valg!

**Andre underveisnotat fra følgeevalueringen
av 10-årssatsingen for likestilling på Sørlandet.**

av

**Vigdis M. Olsvik,
Tonje Lauritzen
og
Trude Hella Eide**

Østlandsforskning

Østlandsforskning er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med fylkeskommunene og høgskolestyrene/de regionale høgskolesentra i fylkene Oppland, Hedmark og Buskerud som stiftere i samarbeid med Kommunaldepartementet.

Østlandsforskning er lokalisert i høgskolemiljøet på Lillehammer og har i tillegg kontorer i Hamar. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

Næringsliv og regional utvikling
Velferd, organisasjon og kommunikasjon

Østlandsforskning sine viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter.

ØF-notat nr. 02/2011

Fritt valg!

**Andre underveisnotat fra følgeevalueringen
av 10-årssatsingen for likestilling på Sørlandet.**

av

**Vigdis M. Olsvik,
Tonje Lauritzen
og
Trude Hella Eide**

Tittel: Fritt valg! Andre underveisnotat fra følgeevalueringen.

Forfatter: Vigdis M. Olsvik, Tonje Lauritzen og Trude Hella Eide

ØF-notat nr.: 02/2011

ISSN nr.: 0808-4653

Prosjektnummer: 10381

Prosjektnavn: Fritt valg!

Oppdragsgiver: Vest-Agder fylkeskommune med finansiering av Sørlandets Kompetansefond

Prosjektleder: Trude Hella Eide

Referat: I dette underveisnotatet fra følgeevalueringen av "Fritt valg - 10-års-satsingen for likestilling på Sørlandet" har vi fokus på tiltak, metoder og gjennomføring i hvert delprosjekt. Notatet bygger på intervjuer av prosjektmedarbeidere, samt veiledningsnotat fra seks fra delprosjektene. I tillegg er det gjennomført tre casestudier i Kvinesdal, Kristiansand og Aust-Agder fylkeskommune. I notatet gjøres det rede for delprosjektene mål, måleindikatorer, metoder for å finne ut om målene er nådd og arbeidet med implementering og forankring av prosjektet i egen organisasjon. Basert på disse redegjørelsene drøfter vi temaene og kommer med innspill til hvordan prosjektene kan tydeliggjøres og forbedres.

Emneord: Følgeevaluering, frie valg, likestilling, ungdom, barn, Sørlandet.

Dato: 14. januar 2010

Antall sider: 68

Pris: Kr 110,-

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 223
2601 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00

Telefax 61 25 41 65

e-mail: post@ostforsk.no

<http://www.ostforsk.no>

Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

Østlandsforskning fikk sommeren 2009 i oppdrag å følgeforske/følgeevaluere "Fritt valg - 10-års-satsingen for likestilling på Sørlandet". Det første underveisnotatet fra følgeevalueringen ble gitt ut i desember 2009 med en revidert utgave i oktober 2010. Notatet hadde fokus på delprosjektets forventninger, intensjoner og organisering.

Dette andre underveisnotatet har fokus på tiltak og prosesser som settes i gang innenfor tiårssatsingen. Vi har blant annet sett på de enkelte delprosjektenes mål, tiltak og metoder for måloppnåelse, samt arbeid med implementering i egen organisasjon. Beskrivelsene og vurderingene baserer seg på skriftlige tilbakemeldinger fra delprosjektene, og intervjuer og observasjoner i de tre utvalgte prosjektene i Aust-Agder, Kristiansand og Kvinesdal.

Takk til alle i prosjektene som har bidratt med skriftlige innspill og en spesiell takk til , alle informantene som har stilt opp til intervjuer.

Lillehammer, 14. januar 2010

Torhild Andersen
forskningsleder

Trude Hella Eide
prosjektleder

Innhold

1	Innledning	7
1.1	Følgeevalueringen	7
1.2	Fokus for følgeevalueringens andre fase	8
1.2.1	Notatets innhold	9
2	Tilbakemeldinger på veiledningspakken	11
2.1	Innledning - Veiledningspakken	11
2.2	Delprosjekt 1: Lindesnes kommune	12
2.2.1	Barnehagen	12
2.2.2	Ungdomsskolen	16
2.3	Delprosjekt 2: Kristiansand kommune	17
2.4	Delprosjekt 3: Kvinesdal kommune	20
2.5	Delprosjekt 4: Vest- Agder fylkeskommune	22
2.6	Delprosjekt 5: Arendal kommune	24
2.7	Delprosjekt 6: Universitetet i Agder ved lærerutdanningen	26
2.8	Oppsummering	28
3	Dyddykkene	31
3.1	Aust- Agder fylkeskommune: U-tradpatruljen.....	31
3.1.1	Erfaringer fra prosjektets andre fase	32
3.1.2	Våre vurderinger og innspill.....	34
3.2	Kristiansand: Utplassering av gutter i barnehagen.....	36
3.2.1	Erfaringer fra prosjektets andre fase	37
3.2.2	Prosjektets måloppnåelse	40
3.2.3	Nye ideer i utplasseringsopplegget.....	41
3.2.4	Våre vurderinger og innspill.....	42
3.3	Kvinesdal: Ligestilling i ungdomsskolen	42
3.3.1	Lærernes erfaringer med Fritt valg prosjektet	43
3.3.2	Elevenes erfaringer med Fritt Valg prosjektet.....	47
3.3.3	Endringer i Fritt valg opplegget ved ungdomsskolen.....	50
3.3.4	Våre vurderinger og innspill.....	51
4	Oppsummering og drøfting	53
4.1	Konkretisering av mål	53
4.2	Utvikling av indikatorer	54
4.3	Målemetoder	55
4.4	Implementering i egen organisasjon.....	56

4.5	Forutsetninger for videre utvikling og spredning av tiltakene	58
Referanser	61

1 Innledning

Dette er det andre underveisnotatet fra følgeevalueringen av Fritt valg prosjektet. I første underveisnotat (Eide og Lauritzen 2009) redegjorde vi for bakgrunn og historikk for likestillingssatsningen på Sørlandet, og prosjektets mål og organisering. I tillegg ga vi en presentasjon av alle delprosjektene og de tre dypdykkene; Kvinesdal, Kristiansand og Aust-Agder fylkeskommune, når det gjaldt forventninger, intensjoner og målsettinger.

I dette andre underveisnotatet har vi fokus på delprosjektene tiltak og prosesser, mens vi fortsetter dypdykkene i de samme tre delprosjektene. Vi vurderer også besvarelsene fra delprosjektene på veiledningspakken som de har fått i oppgave å jobbe med. 10-årssatsingen består opprinnelig av ni delprosjekter¹, men for 2010 har det kun vært sju delprosjekter som har søkt om finansiering (NAV Aust-Agder søkte ikke om tildeling av midler dette året, og Lillesand ungdomsskole har søkt og fått innvilget permisjon for 2010).

1.1 Følgeevalueringen

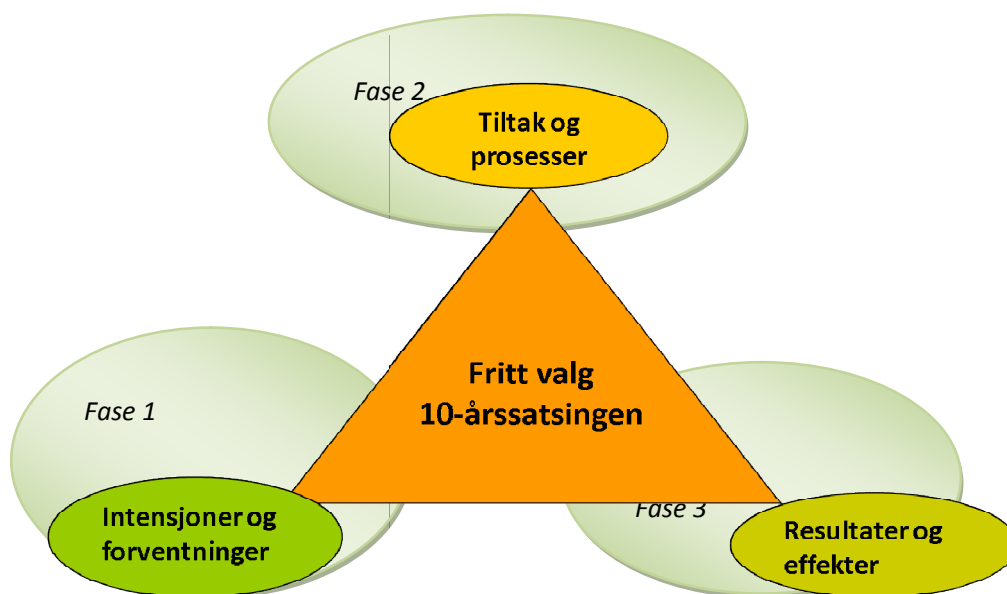
Følgeevalueringen skal i Fritt valg prosjektet ha to hovedoppgaver:

- Dokumentere, systematisere og analysere erfaringer fra prosjektprosessen med et fokus på de tiltak og metoder som prøves ut av prosjektpartnerne.
- Gi innspill til forbedringer og justeringer basert på de undersøkelser som gjøres underveis i prosjektperioden.

Dette innebærer at forskerne har en posisjon både utenfor (evaluering) og innenfor prosjektet (faglig bistand). Dette innebærer at forskeren verken er ansvarlig hovedaktør i utviklingsprosjektet eller en nøytral utenforstående betrakter, men er ansvarlig i forhold til vitenskapelige krav om å drive god og relevant forskning og til å formidle denne til oppdragsgiver gjennom dialog (Baklien 2000).

¹ De ni delprosjektene representeres av Kvinesdal kommune, Lindesnes kommune, Lillesand kommune, Kristiansand kommune, Arendal kommune, Vest-Agder fylkeskommune, Aust-Agder fylkeskommune, Universitet i Agder (UiA) og NAV Aust-Agder. Se ØF-notat 08/2009 for en gjennomgang av 10-årssatsingens organisering og presentasjon av de ni delprosjektene.

I tillegg til å dokumentere prosjektet og beskrive prosesser underveis vil vi gjennom følgeevalueringen ha fokus på noen sentrale forskningstema. Dette er de sentrale elementene i et prosjekt, som i sum vil utgjøre prosjektet; *intensjoner og forventninger, tiltak og prosesser*, og til sist *resultater og effekter*. Vi har valgt å ha fokus på de ulike temaene i ulike faser av prosjektet. I første fase konsentrerte vi oss om hvordan Fritt valg prosjektet forstås av de involverte aktørene (intensjoner), og hva slags forventninger de har til prosjektet. I den andre fasen som dette notatet omhandler, er fokus på tiltak, metoder og prosesser i delprosjektene. I den tredje og siste fasen vil fokuset være rettet mot resultater og effekter av prosjektet.

Figur 1

1.2 Fokus for følgeevalueringens andre fase

Vi er nå inne i andre fase av følgeevalueringen av 10års-satsingen. I denne fasen har vi hatt fokus på tiltak, metoder og gjennomføring.

Med *tiltak* forstår vi de aktivitetene og prosessene som settes i gang i delprosjektene. Vi har vært opptatt av å undersøke hvordan tiltakene konkretiseres og følges opp, hvorvidt tiltakene innenfor samme delprosjekt bygger på hverandre og om eventuelle nye tiltak som settes i gang innenfor et delprosjekt, bygger opp under samme hovedmål.

Videre har vi ønsket å sette fokus på hvordan tiltakene er tenkt *gjennomført* for å nå hovedmålet med 10-års satsingen. I den sammenheng er vi opptatt av hvorvidt delprosjektene har klart å utvikle indikatorer for å vurdere måloppnåelsen underveis i utprøvingen, og hva slags målemetoder som er tenkt brukt for å kunne si hvorvidt målet er nådd eller ei.

Dette er sentrale spørsmål som hvert av delprosjektene må arbeide med innenfor sine egne tiltak. Følgeevalueringen i denne fasen har dermed gått nærmere inn i hvert av delprosjektene, for å kommentere utviklingen av tiltakene og de prosessene som er satt i gang. Dette har vi gjort ved å be delprosjektene arbeide med en egen "veiledningspakke" (jfr vedlegg 1) for deretter å sende oss skriftlige tilbakemeldinger på spørsmål om konkretisering av mål, måleindikatorer og målemetoder. En gjennomgang av disse tilbakemeldingene og våre faglige vurderinger presenteres i kapittel 2.

I følgeevalueringen skal vi også ha et **overordnet blikk** på de tiltakene som settes i gang innenfor 10-års satsingen, for å vurdere hvorvidt disse virker hensiktsmessige i forhold til å nå hovedmålet med likestillingssatsingen på Agder. I denne fasen har vi derfor vært opptatt av å undersøke hvordan selve tiltakene er systematisert og prøvd ut med tanke på å utvikle konkrete *metoder og verktøy* som også kan tas i bruk av andre og eventuelt overføres til nye arenaer/sektorer.

Basert på forskernes vurderinger av veiledningsnotatene fra delprosjektene, samt intervjuer og observasjon i dypdykkene vil det neste utviklingsverkstedet blant annet se nærmere på følgende:

- ***Er det samsvar mellom mål, tiltak og metoder i delprosjektene?***

Med dette menes hvorvidt prosjektene kan se og tydeliggjøre hva som er sammenhengen mellom mål, indikatorer og metoder for å kunne måle resultater i sine prosjekt. Dette arbeidet er en forutsetning for at følgeforskerne skal kunne vurdere hvorvidt tiltakene og metodeutviklingen er hensiktsmessig i forhold til å målsetningene i Fritt valg- prosjektet.

Datainnsamling i den andre evalueringsfasen

Datamaterialet som ligger til grunn for dette notatet, består av:

- Skriftlige besvarelser på veiledningspakken fra seks delprosjekt
- Observasjoner gjort i to av casene (barnehagen og ungdomsskolen)
- Intervju med en ungdomsskolelærer i Kristiansand
- Intervju med barnehagestyrer i Kristiansand
- Intervju med pedagogisk leder i Kristiansand
- Skriftlige besvarelser fra to utplasserte ungdomsskoleelever i Kristiansand
- Intervju med rektor i Kvinesdal
- Intervju med tre lærere i Kvinesdal
- Gruppeintervju med elever på 8., 9. og 10. trinn i Kvinesdal
- Intervju med prosjektleder i Aust-Agder fylkeskommune

1.2.1 Notatets innhold

Dette underveisnotatet er en dokumentasjon av situasjonen i prosjektet så langt. Det omfatter for det første en vurdering av delprosjektens prosesser, når det gjelder konkretisering av mål

og utvikling av måleindikatorer og metoder. Dette er tema i kapittel 2, og vurderingene baserer seg på veiledningsbesvarelsene som delprosjektene har sendt forskerne. For det andre omfatter det I en vurdering av dypdykkene i de tre utvalgte delprosjektene; i Kristiansand, Kvinesdal og Aust – Agder fylkeskommune, som presenteres i kapittel 3. Her er fokus på tiltak og metodeutvikling i hvert av prosjektene, og de verktøyene som utarbeides. Det siste og fjerde kapitlet oppsummerer og drøfter hvilke implikasjoner og muligheter som ligger i delprosjektene basert på tilbakemeldingene på veiledningen, og intervjuene og observasjonene i dypdykkene. Notatet danner grunnlaget for hvilke tema følgeforskerne ser som relevante for neste utviklingsverksted.

2 Tilbakemeldinger på veiledningspakken

2.1 Innledning - Veiledningspakken

Følgeevalueringen av Fritt valg prosjektet har to oppgaver; å evaluere prosjektet og å bistå delprosjektene i form av faglige innspill og justeringer. Tidligere har følgeforskerne introdusert refleksjonsspørsmål som et ledd i oppgaven med å bistå delprosjektene med faglige innspill og justeringer. Refleksjonsspørsmålene er et verktøy for de involverte i delprosjektene i bevisstgjøringen av eget arbeid, og prosjektlederne ble oppfordret til å bruke disse som en metode i den videre prosjektgjennomføringen. Denne gangen har følgeforskerne gått et skritt videre ved å introdusere den såkalte "veiledningspakka" og gi delprosjektene konkrete oppgaver som er av betydning for prosjektgjennomføringen (se vedlegg 1). Strukturen i veiledningspakken er tredelt; *oppgave* (hva som konkret skal skrives ned) – *intensjon* (hvorfor skal vi gjøre dette?) – *støttespørsmål* (hva vi bør tenke gjennom for å besvare oppgaven). Støttespørsmålene er tenkt som spørsmål til hjelp i diskusjonen rundt oppgaven og ikke nødvendigvis spørsmål som skriftlig skal besvares.

De fire oppgavene som det ble bedt om tilbakemelding på, er:

1. Konkretisering av mål: Hva er formålet for deres prosjekt? Prøv å beskrive målet så kortfattet og konkret som mulig
2. Utvikling av indikatorer: Hva viser at deres prosjekt er på rett vei?
 - a) Beskrivelse av nå-situasjonen
 - b) Beskrivelse av hvor prosjektet er høsten 2010
 - c) Beskrivelse av hvor prosjektet er våren 2012
3. Målemetoder: Hvilke metoder skal dere bruke for å finne ut om dere har nådd målet?
4. Implementering: Hva skal til for at vi skal lykkes med å implementere tiltakene våre i egen organisasjon?

Formålet med veiledningspakken er primært å sette i gang refleksjoner og bli bevisst utviklingen i eget prosjekt. Oppgavene er tenkt som en skriftlig veiledning for å bli tydelig på og eventuelt justere kursen i eget prosjekt. Det er derfor viktig at alle de sentrale aktørene i prosjektet, deltar i gjennomføringen av veiledningspakken. Delprosjektene ble samtidig oppfordret til å benytte seg av prosjektledelsen i Fritt valg som prosessveiledere i dette arbeidet.

Veiledningspakken er utarbeidet av prosjektledelsen og følgeforskerne i fellesskap og er en sammenstilling av temaer som er sentrale for å lykkes med gjennomføringen av 10- års satsingen. Siden delprosjektene befinner seg halvveis i prosjektperioden som utløper i 2012, er det behov for å konsentrere og intensivere prosjektarbeidet, og veiledningspakken er tenkt som et hjelpemiddel for det enkelte prosjekt i dette arbeidet.

Dette kapitlet tar utgangspunkt i de spørsmålene som ble stilt i veiledningspakken, og er et forsøk på dels å oppsummere svarene fra delprosjektene, dels å formidle følgeforskernes innspill og vurderinger. Ikke alle delprosjektene har videreformidlet sine besvarelser på veiledningspakken tilbake til følgeforskerne, idet det mangler svar fra to av delprosjektene.

Samtidig er besvarelsene fra de øvrige svært forskjellige både i graden av refleksjon og fordyping. Noen av spørsmålene kan av ulike årsaker ha vært vanskelige å besvare for enkelte delprosjekter, men det var derfor lagt opp til muligheten å benytte seg av den sentrale prosjektledelsen som prosessveiledere i dette arbeidet. Disse ulikhetene har til dels gjort arbeidet for følgeforskerne noe vanskelig og resultert i varierende grad av tilbakemeldinger til delprosjektene. Det kan her være på sin plass å minne delprosjektene om de nå er over halvveis i satsingen fram mot 2012, og at det er viktig å ha klart for seg om delprosjektet er på rett vei, noe veiledningspakken skulle bidra til å avklare.

2.2 Delprosjekt 1: Lindesnes kommune

Lindenes kommune har to prosjekter under Fritt valg paraplyen. Det ene er et prosjekt i ungdomsskolen, og det andre er et prosjekt i barnehagen. Arbeidet i begge prosjektene presenteres her.

2.2.1 Barnehagen

I Lindesnes er det ingen menn som arbeider i barnehage, og dette sammen med ønsket om å bli mer bevisste og tydelige voksne, når det gjelder likestilling, har medvirket til at kommunen har satt i gang prosjektet i barnehagen. Prosjektleder både for prosjektet i barnehagen og ungdomsskolen er varaordføreren i kommunen, og hvert av prosjektene har sin egen styringsgruppe som i barnehagen består av prosjektleder og barnehagestyrer. I Lindesnes er Fritt valg prosjektet godt forankret i kommunen, og alle politiske partier har enstemmig gått inn for at dette er et tema som de vil jobbe med. Kommunen jobber med å utvide prosjektet til også å omfatte helsestasjon og barneskole.

Konkretisering av mål

Hovedmålet for Fritt valg prosjektet i barnehagen i Lindesnes er at "personalet blir bevisste og tydelige voksne i det pedagogiske arbeidet med likestilling i barnehagen". Intensjonen bak

denne målsettingen er at "alle barn hos oss skal ha lik mulighet til å utvikle seg uavhengig av kjønn, nasjonalitet og utviklingsnivå", og at "barna skal tørre å være den de er og ta modige valg ut fra egne ønsker". Det de ønsker å oppnå med prosjektet er "modige, trygge og bevisste barn og voksne".

En forutsetning for å nå hovedmålet om bevisste og tydelige voksne er en stabil personalgruppe, og at det blir jobbet målrettet over flere år. Videre forutsettes det at arbeidet utvides, og at fokus også rettes mot foreldregruppen. Når det gjelder behovet for å justere målet ut fra det de opprinnelig satte opp, sier Lindesnes at "hovedmålet kan stå – med fokus på bevisste og tydelige voksne", mens "delmålene må justeres underveis." For høsten 2010 var delmålet at "personalet møter barns uttrykk gjennom kropp, språk, følelser og sosiale relasjoner, slik at det får betydning for deres læring."

Utvikling av indikatorer

Prosjektet ble bedt om å beskrive hva de forventer å ha oppnådd ved tre tidspunkter, dvs. nå-situasjonen, høsten 2010 og våren 2012.

Når det gjelder **nå-situasjonen**, mener de at vil de kunne se om prosjektet er på rett vei ved de voksnes atferd og deres økte bevissthet på hvordan de forholder seg til det enkelte barn.

Eksempler på dette er blant annet:

- om de voksne legger til rette for flere og ulike leker/aktiviteter,
- om de prøver å stryke selvbildet og selvtilliten til barna gjennom positiv respons,
- om de foresatte blir mer oppmerksomme på hvordan de oppdrar bara sine,
- om personalet oftere diskuterer likestilling,
- om de voksne bruker egennavn på både voksne og barn.

Høsten 2010 ønsker personalet i barnehagen å jobbe med begrepene likestilling, kjønn og demokrati for å bli mer konkrete på hva de legger i begrepene, og hva begrepene betyr i hverdagen. De ønsker å få begrepene "under huden." Videre vil de fortsette med filming av det arbeidet de gjør. Det er bevisstgjørende for personalet og brukes i gruppeveiledning. De fokuserer på voksenstyrte situasjoner. Hver av de tre basene i barnehagen skal ha fokus på ulike aktiviteter i forbindelse med å være en bevisst og tydelig voksen. Alle ansatte får i oppgave å ta bilde og skrive et refleksjonsnotat fra de tre gruppene de har hatt.

Våren 2012 skal alle ansatte ha hatt en til to veiledninger. Veiledningene tar utgangspunkt i filmingen av ansatte og barn i gitte situasjoner, i refleksjonsnotatet og oppfølgingsamtaler i ettertid. I januar 2010 hadde styrer en samtale med hver ansatt om likestilling i barnehage. Dette er et tema som kan følges opp hvert år for å se om tankene omkring dette har endret seg. I tillegg skal de ha hatt gruppearbeid og forelesninger. De voksne skal se betydningen av egne holdninger og verdier på barna. De ansatte skal endre det fysiske miljøet etter behov og ikke etter kjønn.

Prosjektet har videre beskrevet følgende indikatorer som skal vise at deres delprosjekt er på rett vei:

- personalet skal ha kunnskap om teori om identitet og personlighetsutvikling,
- jenter og gutter får tilbud om samme aktiviteter,
- personalet skal vite hva barnehagen mener med likestilling, kjønn og demokrati,
- personalet bruker stopptejn til alle barn uavhengig av kjønn,
- personalet gir alle barna mulighet til å snakke i samlingsstunda uavhengig av kjønn,
- personalet gir mye ros på ønsket adferd uavhengig av kjønn.

Målemetoder

På spørsmålet om hvilke metoder de vil bruke for å finne ut om de har nådd målene, svarer de filming, bilder, refleksjonsnotater og halvårsvurderinger. Ovenfor er det beskrevet hvordan de bruker disse metodene i arbeidet med prosjektet.

Implementering i egen organisasjon

Som svar på hva som skal til for at de lykkes med å implementere tiltakene i egen organisasjon, lister de opp følgende fire faktorer: en stabil personalgruppe, frikjøp av tid til prosjektet (20 %), motivasjon, samt god kommunikasjon og organisering. I arbeidet med forankring og implementering vil barnehagen kartlegge de ansattes tanker om likestilling, kjønn og demokrati i medarbeidersamtaler, gruppearbeid og andre samtaler, samt kartlegge hvilke barn som leker med hvem gjennom filming.

Når det gjelder aktører som er viktige i arbeidet med implementeringen og forankringen, sier de at de må gjøre mye av arbeidet selv, men at de trenger å arbeide sammen med kommunen om "den røde tråden", og de ber Fritt valg ledelsen å være raskere med tildeling av midler, slik at de vet hva de har å forholde seg til. De håper også på et samarbeid med Bobleteatret.

Til slutt skriver de som svar på hva de allerede nå kan gjøre for å berede grunnen for at de skal lykkes: "Når man arbeider med holdninger og verdier, så kan man ikke være sikker på å lykkes. Det er personlig og nært hos den enkelte. MEN vi har stor tro på at vi skal lykkes i arbeidet". De ser det som viktig å kunne endre opplegget etter hvert som de ser at veien blir noe annerledes enn det de hadde tenkt i forkant.

Våre innspill og vurderinger

I dette prosjektet kan det være nyttig å ha klart for seg hvem som er den primære og den sekundære målgruppen. Er den primære målgruppen personalet, hvor endringene skal skje, og hvor effektene indirekte tilflyter barna? Eller er det endringer hos barna som er det primære, mens personalet er redskapen, og dermed den sekundære målgruppa. Eller er begge gruppene like sentrale målgrupper? Hvis barna er den primære målgruppen, bør hovedmålet innrettes mer mot dem og delmålene mer mot personalet.

Prosjektets intensjon om like muligheter for alle barn uansett ikke bare kjønn, men også etnisitet og funksjonsevne er både ambisiøst og modig. Prosjektet omfatter dermed noen av de viktigste diskrimineringsgrunnlagene i vårt samfunn, og spørsmålet er om ikke også sosial bakgrunn bør inkluderes? Den neste intensjonen om at barn skal tørre å være den de er og ta modige valg ut fra egne ønsker er noe vagere og dermed også mer problematisk å operasjonalisere. Barn utvikler og forandrer seg hele tiden, og kan de sies å vite hvem de er? Betyr det å ta modige valg å velge valg på tvers av de gjengse oppfatningene i samfunnet? Dette er spørsmål som reiser seg i forbindelse med hovedprosjektets mål og intensjoner, og som det kan være nyttig å ta opp til diskusjon og klargjøring i delprosjektet.

Ideen med å justere delmål for hvert halvår kan være nyttig. Det kan gjøre prosjektet mer dynamisk ved at det endrer seg etter hvert som de ansatte vokser med oppgaven. Det kan likevel være behov for en eksemplifisering av delmålene ved at de ansatte presenterer eksempler på hva dette konkret vil innebære.

Barnehagen i Lindesnes skal ha honnør for at den har begitt seg i kast med tre store begreper; likestilling, kjønn og demokrati, som er et utfordrende og viktig arbeid. De har så langt gjort en grundig jobb og har konkrete opplegg for høsten 2010. Videre har prosjektet mange observerbare redskaper som de kan bruke. Opplegget sett under ett virker solid. Det er grunnlag for å anta at de klarer å nå hovedmålet med bevisste og tydelige ansatte mht. likestilling, men spørsmålet er hvordan vil de ønskede effektene vise seg hos barna og når? Prosjektet står overfor utfordringer med å få barnas foresatte med seg, og de behøver å tenke gjennom hvordan de har tenkt å gjøre det.

Prosjektet har nevnt fire ulike metoder som de ønsker å benytte, men den konkrete bruken av disse metodene er de noe usikre på. Her er det på sin plass med en videre drøfting med veiledning av ledelsen i Fritt valg prosjektet.

Prosjektet fremhever fire viktige forutsetninger for å lykkes med implementering og forankring av tiltaket. De ser dette arbeidet som et kontinuerlig arbeid med bruk av de redskapene de nevner. Spørsmålet som kan stilles, er hvordan de mener at dette arbeidet skal bli en integrert del av barnehagens personalarbeid? Det at de trenger 20 prosent frikjøp for å kunne utføre dette arbeidet, virker realistisk, men hvordan er det tenkt fordelt blant de ansatte? Når regner de med å være selvgående? De nevner kommunen som en viktig aktør, men ikke hvem og hvordan? Hva kan Bobleteatret bringe inn i prosjektet og hvordan? De har forventninger til Fritt valg ledelsen vedrørende tildeling av midler, men sier ikke noe om hvilke andre ønsker de har vis a vis den sentrale ledelsen? Vi er enige i at det å arbeide med holdninger og verdier er noe av det mest utfordrende et prosjekt kan gå i gang med, men også noe av det viktigste. Et av de vanskeligste spørsmål er hvordan holdningsendringer kan måles. Denne diskusjonen bør de starte opp med støtte fra Fritt valg ledelsen. Det å endre prosjektet etter hvert som veien blir endret er en viktig refleksjon, siden veien jo nettopp blir til, mens vi går.

2.2.2 Ungdomsskolen

Lindesnes kommune ble med i Fritt valg prosjektet blant annet som følge av KS- prosjektet i ungdomsskolen som har et samarbeid med Forandringsfabrikken. Sistnevnte har skolert lærerne på de ulike trinnene, og på sikt er det meningen at prosjektet skal inngå i årsplanene og systemene som allerede eksisterer. Prosjektleder er varaordfører i kommunen som samarbeider med en styringsgruppe bestående i tillegg av samt rektor, rådgiver og en fra likestillingsutvalget i kommunen.

Konkretisering av mål

Hovedmålet for prosjektet i ungdomsskolen er at "eleven gjør valg basert på evner, interesser og ferdigheter uavhengig av kjønn, etnisitet, funksjonsevne, seksuell orientering eller sosial bakgrunn." Med dette utgangspunktet ønsker prosjektet å skape en helhetstenkning og felles forståelse av målet for prosjektet i hele skolen og blant alle skolens ansatte. Rent konkret ønsker de å knytte prosjektet opp mot fagene samfunnsfag, RLE og utdanningsvalg. Prosjektet skal synliggjøres i elevens utviklingsplan, individuell elevsamtale og foreldresamarbeidet. Videre skal skolens arbeid utfylle og knyttes tett opp mot kommuneplanen generelt og "den nye veien" spesielt.

Utvikling av indikatorer

I sin beskrivelse av **nå-situasjonen** sier ungdomsskolen i Lindesnes at de er i implementeringsfasen, når det gjelder fagene utdanningsvalg, samfunnsfag og RLE. Det samme gjelder for **høsten 2010**. I tillegg er etableringen av et "menneskelig bibliotek" endret til å bli et regionalt foretak som skal utarbeides av rådgiverne ved alle ungdomsskolene i Lindesnesregionen. Dette skal også digitaliseres og knyttes til det allerede eksisterende regionale samarbeidet innen faget utdanningsvalg.

Våren 2012 skal Fritt valg prosjektet være implementert i fagene og synliggjort i skolehverdagen. Arbeidet med å forbedre undervisningsopplegg og -materiell er i full gang. Det "menneskelige bibliotek" er digitalisert og tilgjengelig for eleven. Det vil da være nødvendig å fokusere enda sterkere på kompensierende tiltak for å hindre sosial reproduksjon og for å kunne gi eleven større valgfrihet i forhold til sosial bakgrunn.

Når det gjelder å lage indikatorer som kan beskrive/angi målet, skriver de at innholdet og definisjonen av Fritt valg prosjektet er implementert i fagplanene for samfunnskunnskap (historie), samfunnskunnskap (samfunnsfag) og RLE (filosofi og etikk). I tillegg ønsker de å se på antall avtaler med ressurspersoner som er villige til å være med i det "menneskelige biblioteket", samt sjekke at alle elever i 9.og 10.klasse har sin egen "Fritt valg" plan i sin individuelle utviklingsplan (UTV).

Målemetoder

Ungdomskolen i Lindesnes ser for seg at de skal bruke følgende metoder: observasjon, fagplanarbeid, utarbeiding av materiell, samt tydelig ansvarsfordeling i tillegg til statistisk arbeid i samarbeid med videregående skole. De påpeker at ikke alt som teller - kan telles og ikke alt som kan telles - teller. Sideeffekter som elevers karrierevalg og gjennomstrømning på videregående skoler, kan imidlertid måles. Evalueringen av innhold og metoder krever stor grad av elevmedvirkning og må gjøres jevnlig i alle klasser. Resultatene og inntrykkene bør deles mellom faglærere og i kollegiet. Bruk av nettsteder og annet digitalt verktøy knyttet til utviklingsplan og kontakt med ressurspersoner, kan også tallfestes.

Implementering i egen organisasjon.

Prosjektet mener det er avgjørende for dem at flere aktører involveres. Kollegiet må også ha en felles forståelse og holdning til prosjektet. Dersom prosjektet skal kunne utfylle og trekke vekslers på "den nye veien" i kommunal regi, må også kommuneledelsen involveres på en bedre måte enn tilfellet er nå. I tillegg vil det være nødvendig å involvere foreldre og foreldreorganene.

Våre innspill og vurderinger

Hovedmålsettingen som har et mangfoldsperspektiv, er et viktig og riktig grep, men er, som de selv påpeker, et stort og utfordrende arbeid. Derfor er det desto viktigere at prosjektet utvikler mer konkrete delmål for hvert skoleår rettet mot de målgruppene som de nevner i sin beskrivelse. Måloppnåelse for våren og høsten 2010 er greie, men det gjenstår å lage tilsvarende mål for perioden ut 2012. Prosjektet har gode beskrivelser av og refleksjoner rundt metodene i prosjektet. Det samme gjelder implementering av tiltaket i egen organisasjon. Det gjenstår kun å utfylle disse med mer konkrete planer.

2.3 Delprosjekt 2: Kristiansand kommune

Kristiansand kommune har et Fritt valg prosjekt som retter seg mot gutter i ungdomsskolen. Disse får anledning til å bli utplassert en dag i uka i åtte uker i en barnehage, hvor formålet er at guttene kan bli interessert og motivert for et eventuelt fremtidig arbeid i barnehager. Prosjektleder er rådgiver ved skolesjefens kontor og samarbeider med en ansatt ved barnehageavdelingen. I utgangspunktet består prosjektet av to grupper med en ungdomsskole og to barnehager i hver. Disse gruppene koordineres av en ansatt ved hver skole og består i tillegg av andre ansatte fra hver skole og hver barnehage.

Konkretisering av mål

Det første hovedmålet går ut på "å øke mot og selvfølelse blant barn og unge" og innebærer mer konkret "å stimulere evnen til å ta selvstandige frie valg som ikke er basert på fordommer og tradisjoner knyttet til kjønnsroller, ved jobbsøking i ungdomskolen og ved innsøking til videregående skole."

Det andre hovedmålet for prosjektet er at "barnehage og skole fremmer likestilling mellom gutter og jenter". Dette skal rent konkret gjøres ved "å bedre utdanninga og læringsmiljøet i barnehage og skole." De understreker at godt læringsmiljø er lik trivsel.

Det tredje hovedmålet er at "gutte- og jenterollen er mer åpen og fri." Dette skal gjøres ved "å fremme rom for mangfold og ulikheter."

Utvikling av indikatorer

I Kristiansand har de satt opp følgende indikatorer under hvert mål, som skal vise at prosjektet er på rett vei:

For mål 1; *Økt mot og selvfølelse blant unge*, har de skrevet:

1. Flere mannlige rollemodeller som har oppdrag i ungdomskolene med rekruttering til barnehagepraksis.
2. Flere gutter som søker praksis i barnehagen.
3. Mange gutter i praksis dokumenterer egne opplevelser i barnehagen.
4. Personalet diskuterer mot og selvfølelse i egne virksomheter.

Mål 2; *Barnehage og skole fremmer likestilling mellom gutter og jenter*, har følgende indikatorer:

1. Antall mannlige barnehageansatte har økt.
2. Flere mannlige rollemodeller driver opplæring og motivasjon til praksis i barnehagen.
3. Antall skoler og barnehager som deltar i Fritt valg er økt.
4. Jenter er i gang med å utforske mannsdominerte yrker med støtte fra VRI prosjektet.
5. Temaet likestilling er behandlet på foreldremøter i barnehage og skole.
6. Antall presentasjoner av Fritt valg for barnehage og skole øker.

For mål 3; *Gutte- og jenterollen er mer fri*, er dette indikatorene:

1. Barnehage og skole skal ha en plan mot mobbing.
2. Antall elever i elevundersøkelsen som sier de er mobbet, går ned.
3. Barnehagen kartlegger jevnlig samspillet i barnegruppa.
4. Barnehage og skole har fokus på at hvert individ skal trives.
5. Personalgruppa i barnehage og skole representerer et mangfold med hensyn til kjønn etnisitet osv.

6. Større mangfold blant elever på ungdomsskolene, og ulike ledertyper står frem. Det snakkes om seksuell trakassering, og at flere tør å dusje med tøyet av.

Målemetoder

I notatet fra Kristiansand knyttes det metoder som skal måle hvor prosjektet står, til hver indikator. Disse metodene består i stor grad av telling av foreliggende dokumentasjon som søknader og rapportering om gjennomførte aktiviteter og planer ved pilotenhetene, i tillegg internevalueringer, for eksempel ved elevrådet ved skolene.

Våre innspill og vurderinger

Dette tiltaket er primært rettet mot ungdomsskolen for å få gutter til å søke utplassering i barnehager og stimulere dem til å ta selvstendige valg som ikke er basert på fordommer og tradisjoner knyttet til kjønnsroller. Rent konkret satser prosjektet på flere mannlige rollemo-deller, dvs. mannlige barnehageansatte som kan komme ut i skolene og motivere guttene til å prøve utplassering. Videre er målet å få flere gutter som søker praksis i barnehagene ved å telle antall søknader, noe som er helt kurant. De ønsker også at guttene skal dokumentere sine opplevelser i barnehagen gjennom presentasjoner av oppholdet deres. Her bør det også være av interesse kort å si noe om innholdet i presentasjonene. Finnes det et organisert opplegg for dette? Den siste indikatoren går på at personalet skal diskutere mot og selvfølelse i egen virksomhet. Her skal pilotene rapportere om diskusjoner/temamøter i personalgruppen. Det er uklart om dette også gjelder innholdet i diskusjonene, og om det kun omfatter personalet i skolen. Et spørsmål som bør diskuteres, er hvordan barnehagene kan trekkes mer aktivt inn i opplegget og på den måten bli mer likeverdige partner med ungdomsskolene. Sett under ett, synes denne kvantitative tilnærmingen supplert med noen kvalitative vurderinger av innholdet som et gjennomførbart og greit opplegg. Vi antar at det er de to prosjektlederne som skal ha ansvar for innsamlingen av informasjon i samarbeid med pilotenhetene.

Det andre hovedmålet skal fremme likestilling både i barnehagene og skolen og går på å bedre utdanningen og læringsmiljøet både i barnehage og skole. Indikatorene er flere mannlige ansatte i barnehagen og flere mannlige rollemo-deller som jobber med rekruttering. Dette skal sjekkes med telling av mannlige ansatte i barnehagen og mannlige team som har vært på besøk i ungdomsskolen. Antall nye skoler og barnehager som deltar i Fritt valg prosjektet i Kristiansand skal også telles. Hvilket tidsperspektiv har prosjektet på dette? Ser de for seg dette som en kontinuerlig prosess? Den neste indikatoren er ny og interessant. Her utvides prosjektet til også å gjelde jentene som skal motiveres til å utforske manndominerte yrker. Det blir spennende å se om det vil vise seg enklere å rekruttere jentene til mannsdominerte yrker enn gutter til kvinnedominerte yrker. De påfølgende indikatorene går på formidling av temaet likestilling på henholdsvis foreldre- og personalmøter, og det virker greit å rapportere om dette. I tillegg skal antallet presentasjoner av Fritt valg prosjektet øke, men det sies ikke noe om hvem som skal gjøre det, og hvem som har ansvar for å rapportere om dette.

Når det gjelder det siste hovedmålet som skal fremme større mangfold, går et par av delmålene på tiltak mot mobbing. Vi tolker det slik at dette er tiltak mot mobbing som er skjedd på bakgrunn av kjønn, etnisitet etc. Dette har skolene allerede jobbet lenge med, slik at det alt er en rekke tiltak i gang, blant annet egne planer mot mobbing. Det samme gjelder gjennomføring av elevundersøkelser som også de fleste skolene utfører årlig. Vi ser imidlertid verdien av at dette allerede eksisterende arbeidet ses i sammenheng med Fritt valg prosjektet. Det er uklart hva som ligger i at barnehagen skal rapportere om samspillet i barnegruppen, men det er kanskje tenkt på samspillet mellom de ansatte og barna med fokus på kjønn og likestilling? Den femte indikatoren om at personalgruppa både i barnehage og skole skal representere et mangfold mht. kjønn og etnisitet som skal måles ved at likestilling og likeverd skal diskuteres jevnlig, virker noe usammenhengende. Den siste indikatoren om større synlig mangfold blant elevene ved at ulike ledertyper står fram, høres greit ut. At elevrådet evaluerer skolens mangfold og diskuterer dette høres også bra ut, men etter hvilke kriterier?

Prosjektet i Kristiansand skisserer her et svært omfattende prosjekt, og det bør tenkes over hvorvidt det er realistisk å få gjennomført dette innen utgangen av prosjektet som er våren 2012. Formålet med veiledningspakken var å hjelpe prosjektene å snevre inn prosjektene og konkretisere mål, utvikle gode måleindikatorer og finne egnede metoder for å følge utviklingen av prosjektet. Her synes det som prosjektet ikke har kommet helt i mål, kanskje fordi prosjektet som de skisserer er så omfattende? Prosjektet kunne med fordel vært konsentrert om et til to mål, eksempelvis det som har med utplassering av gutter i barnehagen, og jobbet mer med å konkretisere mål, utvikle indikatorer og målemetoder i det som allerede er i gang (jf. kapittel 3).

2.4 Delprosjekt 3: Kvinesdal kommune

I Kvinesdal kommune er det særlig prosjekter som omfatter barnehagene og ungdomsskolen som inngår i Fritt valg prosjektet. På sikt skal prosjektet utvides til også å omfatte helsestasjon og barneskole. Barnehagene har i samarbeid med Kvinneuniversitet Nord jobbet med å bevisstgjøre personalet om kjønnsroller, mens ungdomsskolen har jobbet med dette i samarbeid med Forandringsfabrikken rettet både mot personalet og elevene. Prosjektene i barnehage og ungdomsskole har dannet en arbeidsgruppe som består av rådgiver ved ungdomsskolen som er leder for gruppen, samt styrer i barnehagen, leder for helsestasjonen og kommunalsjef.

Konkretisering av mål

I Kvinesdal kommune er hovedmålsettingen at "Kvinesdal skal være et likestilt samfunn med like muligheter for alle." Dette konkretiserer de på følgende måte:

1. "å følge foreldre og barn fra helsestasjonen via barnehage og barneskole og ut ungdomsskolen for å arbeide for en holdningsendring, fordi vi tror at bevissthet om likestilling vil bidra positivt til enkeltindividets muligheter for vekst og utvikling",

2. "at det skal være bevissthet om likestilling i kommunens langtidsplan og ved systematisk og langsiktig arbeid skal Kvinesdal bli et likestilt samfunn med gode levekår som inkluderer alle innbyggere i det gode liv", og
3. "økt kvinneandel i kommunestyret og kommunale utvalg, en representativ sammensetning som øker sjansene for at alles interesser og behov er en del av den politiske dagsorden." Det er spesielt den første konkretiseringen som omfatter Fritt valg prosjektet, og som vi vil konsentrere oss om her.

Utvikling av indikatorer

I sin beskrivelse av **nå-situasjonen** for barnehagene sier prosjektleder at alle ansatte har erfaringer med at de møter gutter og jenter ulikt, og at de arbeider bevisst for å møte gutter og jenter likt og gi dem like muligheter. Likestillingsperspektivet står i fokus på personalmøtene, og de planlegger hvordan dette arbeidet kan bli en del av det ordinære arbeidet i barnehagene.

I ungdomsskolen er likestillingsarbeidet blitt en del av faget utdanningsvalg. I dette faget jobber de blant annet med oppfatninger om hva som er mannlig og kvinnelig, og hva som påvirker våre valg. I tillegg jobbes det med å trygge klassemiljøet ved hjelp av øvelsene i verk-tøykassa i de to fagene klasse/elevråd og utdanningsvalg. Disse øvelsene skal bidra til å styrke de unges mot og selvfølelse som er viktig for å fremme kjønnsuavhengige yrkesvalg hos gutter og jenter.

Høsten 2010 forventer prosjektleder at arbeidet i barnehagene og ungdomsskolen vil fortsette. I tillegg forventes oppstart av prosjektet i barneskolene. Det skal utarbeides et undervisningsopplegg med utgangspunktet i arbeidet som gjøres i barnehagen og ungdomsskolen. Dette undervisningsopplegget skal utprøves og evalueres i løpet av våren 2011.

Våren 2012 forventer prosjektleder at de har en sammenhengende tiltakskjede fra barnehagene og ut ungdomsskolen, og at helsestasjonen er i gang med arbeidet med å få flest mulig fedre med på hjemmebesøk. Fedrene er med på de to første helsestasjonsbesøkene ved fire- og seksukers kontroll.

Målemetoder

Prosjektleder er klar på at innsats over tid med å ha fokus på kommunikasjon i et likestillingsperspektiv vil gi resultater, men også at fokus må holdes ved like for å unngå at man faller tilbake til gamle vaner. De ser for seg at de bruker rapporteringen i virksomhetsplanene for å sjekke at barnehagene og Kvinesdalsskolen fortsetter å ha fokus på kommunikasjon i et likestillingsperspektiv, og at likestilling er et tema på personalmøter og foreldremøter. Sett under ett forhold ser prosjektet seg til at Kvinesdal kommune skårer lavt på likestillingsindeksen til SSB, og satsingen for å bedre skåren på de indikatorene som inngår der, vil være et viktig arbeid med delplanen for levekår og likestilling i kommuneplanen.

Implementering i egen organisasjon

I følge prosjektleder er arbeidet med implementering i skole og barnehage allerede i gang, i og med at det inngår som en del av årsplanene i virksomhetene. Samtidig inngår likestilling og levekår som en del av den langsiktige kommuneplanen

Våre innspill og vurderinger

Kvinesdal kommune har laget et spennende helhetlig opplegg for likestilling som omfatter mange av kommunens virksomheter, slik som helsestasjon, barnehage, barneskole og ungdomsskole. Målgruppene er, som det blir nevnt, barn, unge, foreldre og ansatte fra helsestasjon til ut ungdomsskole, og i tillegg jobbes det mot kommunestyret og kommunale utvalg. Det skal fremtre en bevissthet om likestilling i kommunens langtidsplan. Å arbeide for en holdningsendring på dette området er modig og utfordrende, men med et langsiktig opplegg, slik det er skissert her, burde mulighetene for å komme i mål være tilstede. Spørsmålet er hvordan prosjektet kan måle eventuelle holdningsendringer, noe som må bli en viktig diskusjon i prosjektet fremover. Å bruke rapporteringen i virksomhetsplanen for å sjekke at Kvinesdalskolen og barnehagene og etter hvert helsestasjonene har fokus på likestilling i sitt arbeid, samt på personal- og foreldremøte er et første skritt i denne retningen. Et annet spørsmål er om kommunen kan tenke seg å utvide arbeidet til å omfatte et mangfoldsperspektiv ved også å inkludere andre diskrimineringsgrunnlag, slik som etnisitet, funksjonsevne, seksuell orientering og sosial bakgrunn?

2.5 Delprosjekt 4: Vest- Agder fylkeskommune

Vest- Agder fylkeskommune har et Fritt valg prosjekt som er rettet mot karriererådgivere i skolen i form av utvikling av et videre/etterutdanningstilbud i samarbeid med Universitetet i Agder. De begrunner sitt valg av tema med at rådgiverne er en av de viktigste aktørene i elevenes valg av utdanning og yrke, herunder også av utradisjonelle og kjønnsuavhengige valg. Ansvarlig i fylkeskommunen har oversikt over rådgivere som deltar, samt ansvar for å følge opp prosjektet og evalueringen. Prosjektet er godt forankret i ledelsen i utdanningsavdelingen, skoleledelsen og fylkesmannen.

Konkretisering av mål

Målsettingen for dette prosjektet er ”å videreutdanne rådgivere i grunnskolen og videregående skole, slik at karriereveiledning og utdanningsvalg blant ungdom fungerer bedre”. Intensjonen er å etablere et erfaringsbasert masterstudium for rådgivere/ karriereveiledere som også har fokus på veiledning i praksis og likestillingsspørsmål.

Utvikling av indikatorer

Delprosjektet beskriver **nå- situasjonen** dvs. situasjonen våren 2010 ved at det erfaringsbaserte studiet på masternivå er etablert og gjennomført i samarbeid med Universitetet i Agder. Rent konkret var 20 studiepoeng gjennomført på det aktuelle tidspunktet.

Høsten 2010 vil nye 10 studiepoeng i arbeidsmarkedskunnskap utvikles i samarbeid med Universitetet i Agder, NAV og NHO. Prosjektet går nå videre og er implementert i organisasjonen som en del av utviklingsarbeidet i pedagogisk seksjon.

Våren 2012 forventer prosjektet at en erfaringsbasert mastergrad med tre fordypningsbolker, hver på 10 studiepoeng, er etablert som fast studietilbud ved Universitetet i Agder. Det er etablert krav i Agder at rådgivere/karriereveiledere skal ha minst 30 studiepoeng fordypning, slik delprosjektet legger opp til.

Målemetoder

Målemetoder vil være antall rådgivere som gjennomfører studiet, samt deltakernes evaluering av studiets nytteverdi ved studiet avslutning. De forventer at de som gjennomfører videreutdanningen har fått et redskap, slik at de driver en bedre karriereveiledning.

Prosjektet vil også se på elevundersøkelsene og eventuell fremgang på hver enkelt videregående skole og grunnskolene. Elevundersøkelsene går hvert år og evalueres systematisk av skoleeier og skoler.

Implementering i egen organisasjon

Delprosjektet har intensjon om å arbeide med implementering og forankring i form av at det stilles krav til rådgiverne om formell fordypningskompetanse ved nysattelse av rådgivere. De ønsker også å videreføre arbeidet med fagkompetanse og systemtiltak i den obligatoriske årlige etterutdanningen for rådgivere som fylkeskommunene er ansvarlig for. Samtidig vil de utarbeide en helhetlig plan for karriereveiledning som skal vedtas politisk. Dette begrunnes med at det er etablert et partnerskap for oppbygging av en helhetlig karriereveiledning som består av fylkeskommunen, fylkesmannen, NAV, LO, KS, UiA og kommunene som partnere.

Våre innspill og kommentarer

Dette Fritt valg prosjektet fremstår som et greit og avgrenset prosjekt. Den forventete måloppnåelsen ved ulike tidspunkter og progresjonen fra våren 2010 til våren 2012 er realistisk og oppnåelig. Metodene som de vil bruke for å sjekke måloppnåelse, er også greie og håndterlige. Det er viktig, som de selv påpeker, både å se på antallet rådgivere og på deres evaluering av tiltaket. De årlige elevundersøkelsene er gode referansepunkt, men spørsmålene som stilles til elevene bør sjekkes spesielt, slik at de samsvarer med det prosjektet ønsker, eventuelt at de endres tilsvarende. Implementeringen i fylkeskommunen ved at de ønsker å videreføre arbeidet

det med fagkompetanse og systemkrav i den årlige obligatoriske etterutdanningen for rådgivere i fylkeskommunen og det inngåtte partnerskapet for oppbyggingen av en helhetlig karriereveiledning synes i utgangspunktet å være godt ivaretatt, men bør følges opp.

2.6 Delprosjekt 5: Arendal kommune

Arendal kommune deltar i Fritt valg prosjektet med en av skolene som tidligere har deltatt i et prosjekt finansiert av Utdanningsdirektoratet vedrørende læringssamtalen. På denne bakgrunn ønsket de å videreutvikle denne i tråd med Fritt valg prosjektets målsettinger. Gjennom læringssamtalene er skolens mål å fremme elevenes bevissthet om kjønn relatert til utdannings- og yrkesvalg. Prosjektet er organisert under arbeidsgruppen for likestilling i kommunen. Den daglige driften står rektor for sammen med spesialkonsulenten i administrasjonen som jobber med personal-, organisasjonsutvikling og veiledning.

Konkretisering av mål

Målsettingene på kommunenivå er:

1. "å se positiv og tydelig endring i valg av utradisjonell utdanning/fag",
2. "å utarbeide system/rutiner for overvåking for å kunne se hvilke valg og hvilke resultater det gir å ha mulighet å velge fritt",
3. "å få med flere skoler med økt fokus på Fritt valg og påvise at det etter fire år er en endring".

Skolen har gjort den overordnede målsettingen i prosjektet "Fritt valg" til sin og lagt vekt på at tiltakene bør ha som mål "å styrke ungdommenes mot og selvbilde, slik at de i større grad kan ta kjønnsuavhengige valg ut fra egne talenter mer enn tradisjonelle holdninger". For skolen har Fritt valg prosjektet handlet om å ta utgangspunkt i erfaringer fra tidligere utviklingsprosjekter og få til god implementering av nye tiltak.

På enhetsnivå ønsker de å oppnå følgende hovedmål:

1. Elever fra skolen velger utradisjonelle fag, og jentene er interessert spesielt i matematikk og teknologi på ungdomsskolen.
2. Elever fra skolen blir ikke drop out elever på ungdomsskolen.

I tillegg har de konkretisert disse i følgende delmål:

- "Det er mange elever, både gutter og jenter, som ønsker å delta i miljøgruppa.
- Satsning på robotprogrammering, teknolego, teknologi/design og miljø/energi gir økt deltakelse i First Lego League (FLL).
- Vi utvikler nye metoder og verktøy.

- Læringssamtalen (elevsamtalen) videreutvikles som vurderingsverktøy i prosjektperioden.”

Utvikling av indikatorer

I sin beskrivelse av **nå-situasjonen** viser de til at mange elever som trenger et alternativt opplegg, gjerne vil delta i miljøgruppa. Prosjektmidlene for 2010 har gitt prosjektet mulighet for å kjøpe inn robotprogrammering for de yngste elevene og lego knyttet til vitenskap og teknologi for de eldste. Dette sier de har ført til større interesse for teknologi og design hos elevene og ikke minst lærerne.

I beskrivelsen av hvor prosjektet er **høsten 2010** sier de at interessen for å delta i miljøgruppa skal være like stor. Videre ønsker de at flere av elevene, spesielt jentene, vil delta i FLL, på grunn av at de har blitt interessert og opptatt av robotprogrammering og teknologi.

Våren 2012 ser de for seg at elever fra Myra skole som går på ungdomsskolen, velger utradisjonelle fag, og at jentene er spesielt interessert i matematikk og teknologi. Videre ønsker de at det ikke er noen drop out elever blant elevene på ungdomsskolen som har gått på barneskolen på skolen.

Målemetoder

Prosjektet vil bruke kvalitative metoder, slik som praksisfortellinger, intervjuer og læringssamtaler. De vil også bruke kvantitative metoder som talloversikter.

Implementering i egen organisasjon

På enhetsnivå har prosjektet prøvd å implementere tiltakene i organisasjonen helt fra begynnelsen av prosjektet. De mener at dersom de skal lykkes med prosjektet, må hele personalet være deltakende og interessert. De må både snakke om det de gjør, reflektere over hva de gjør, og hvordan de kan komme videre for å nå målene de har satt seg.

De ønsker at Fritt valg og skoleprosjektet skal synliggjøres og skape begeistring. På kommunenivå må Fritt valg prosjektet gjenspeiles i kommuneplanen og handlingsplanen. Arbeidslaget for likestilling må ta prosjektet videre til kommuneplanutvalget. Videre må det arbeides systematisk med forankring av prosjektet i kommunens ledelse både på administrativt og politisk nivå. Prosjektleder på kommunenivå jobber med dette og videre på enhetsnivå, fagnivå og individnivå. Eierskapet til prosjektet må sikres på alle nivåer.

Både prosjektet og resultater av prosjektet må evalueres og systematiseres, slik at erfaringene blir tydeliggjort og synliggjort. På denne måten blir det lettere å implementere og forankre tiltakene både i egen skole og i andre skoler. Skolen vil søke Fritt valg om støtte til en film. De har filmet situasjoner, intervjuer og arbeidsoppgaver som elevene har holdt på med, men redigeringsarbeidet gjenstår, noe de ønsker å få profesjonell hjelp. Filmen skal kunne brukes

som presentasjon til kommunens nettsider og ansattes portal og andre egnede medier. Den beregnes ferdig før midtveiskonferansen i september 2010.

Videre må skolen sikre at kunnskap og drift av prosjektet ikke blir sårbart, for eksempel at minst to personer til enhver tid kan drifte prosjektet.

Våre innspill og vurderinger

Dette Fritt valg prosjektet som allerede har et godt arbeid bak seg, fremstår som solid og gjennomtenkt. Målsettingene både på kommune- og enhetsnivå er entydige og ambisiøse. Delmålene er også konkrete, kanskje med unntak av de to siste som kan videreutvikles. Beskrivelsene av forventet måloppnåelse på ulike tidspunkter bør konkretiseres ytterligere for hvert skoleår. Det samme gjelder metodene som skal bidra til å sjekke måloppnåelse underveis i prosjektet. Prosjektet har en god plan for implementering både på kommune- og skolenivå. Målene for implementeringen, slik de fremgår av beskrivelsen, kan med fordel innarbeides i de øvrige delmålene, slik at de kan følges tettere. Behovet for å sikre kunnskap om og drift av prosjektet ved at minst to personer har ansvaret, er en viktig observasjon og skulle borge for en god framdrift.

2.7 Delprosjekt 6: Universitetet i Agder ved lærerutdanningen

Fritt valg prosjektet ved Universitetet i Agder (UiA) og lærerutdanningen har som intensjon å implementere likestilling i alle fagplaner ved lærerutdanningen i løpet av 2011. I 2009 fikk UiA penger av Fritt valg for å arrangere en konferanse om likestilling "*Sjørøver eller prinsesse - et fritt valg?*", samt å opprettholde og vedlikeholde en nettside for Menn i barnehagen (MiB).

Konkretisering av mål

Prosjektmedarbeiderne skriver at det er vanskelig å konkretisere målsettingene for prosjektet, men målet med konferansen som ble gjennomført i 2009 var å bevisstgjøre samarbeidspartnere på likestillingsspørsmål ved å spre kunnskap om likestillingsspørsmål sett i forhold til utdannings- og yrkesvalg.

Utvikling av indikatorer

Nå-situasjonen for prosjektet er at konferansen er gjennomført, og at MiB nettsiden går som eget tiltak uavhengig av Fritt valg.

Prosjektet har en søknad inne til vurdering ved det tidspunktet de svarer på veiledningspakken. Det er klart at de får midler fra Fritt valg, men samtidig har de fått tilbakemelding om at prosjektet de søker om "*Bruk av entreprenørskap for å fremme likestilling*" må spisses ytterli-

gere. Prosjektgruppen synes derfor det er vanskelig å si noe ved dette tidspunkt om hva som forventes, og hva som kan måles.

Ellers ønsker avdelingen ved UiA å følge Fritt valg prosjektet via eventuelt nye delprosjekt. Det forutsetter at satsingen forankres sterkere i ledelsen, og at det settes av ressurser til dette. Videre satsing mot 2012 avhenger derfor av forankringen i ledelsen. UiAs notat foreslår en idemyldring rundt eventuelle nye delprosjekter, samt ideer om ny og endret prosjektsøknad for 2010, men ingen konkretisering eller spissing av prosjekter.

Målemetoder

Prosjektgruppen ved UiA redegjør ikke for noen metoder som de ønsker å benytte for å nå sine målsettinger. De lister opp mulige problemstillinger, metoder og måleindikatorer i forbindelse med prosjektet "*Bruk av entreprenørskap for å fremme likestilling*" ved at de ser det som relevant å undersøke jenter og ledelse, og spørre hvorfor velger jenter dette, og hva som skal til for at jenter fortsetter? Videre tenker de at det kan være relevant å se nærmere på jenter som er ledere i UE-bedrifter. Det er ikke noe nytt i å se på dette, men *frafall* vil være interessant å undersøke. Som metode for å se på måloppnåelsen ser de for seg filming, og evalueringsskjema med spørsmål om syn på utdanningsvalg før og etter de deltar i prosjektet.

Implementering av tiltakene i egen organisasjon

Målet er å implementere gode pedagogiske metoder/utvikle nye metoder som bidrar til å fremme likestillingsperspektivet. For å få til dette ser prosjektgruppen det som avgjørende at lærerutdanningen prioriterer dette i form av prosjektressurser og penger.

Våre innspill og vurderinger

UiA ved lærerutdanningen lanserer det som synes som et nytt prosjekt "*Bruk av entreprenørskap for å fremme likestilling*". Tidligere har de gjennomført konferansen "*Prinsesse eller sjørøver - et fritt valg?*", samt vedlikeholdt og opprettholdt nettsiden for Menn i Barnehagen (MiB). Konferansen og nettsiden kan sees i sammenheng med intensjonen om å implementere likestilling i fagplanene ved lærerutdanningene (se Eide og Lauritzen 2009), gjennom å bevisstgjøre og informere studenter og lærere ved lærerutdanningene om viktigheten av likestillingsperspektivet i utdanningene og yrkene.

Når det gjelder prosjektet om entreprenørskap for å fremme likestilling ser vi ikke en like tydelig sammenheng. Det fremstår som et mer uavhengig prosjekt, som ikke er knyttet til intensjonen om å få likestillingsperspektivet inn i fagplanene. På slutten av notatet skriver derimot UiA at målet for prosjektet ved lærerutdanningene er å implementere gode pedagogiske metoder/utvikle nye metoder som bidrar til å fremme likestillingsperspektivet. Dette målet henger sammen med intensjonen om å få likestilling inn i alle lokale fagplaner ved lærerutdanningene, og i så måte kan det nye prosjektet om entreprenørskap for å fremme likestilling sees som en måte å utvikle metoder som fremmer likestillingsperspektivet i utdanning-

ene. Imidlertid mangler det konkretisering av mål for det nye prosjektet, forventinger til prosjektet og måleindikatorer, hvilke metoder de vil bruke for å finne ut om de har nådd målet, og tanker om hvordan implementere prosjektet i egen organisasjon. Prosjektet framstår derfor som noe uferdig.

2.8 Oppsummering

Seks av sju (NAV hadde ikke prosjekt i Fritt valg i 2010 og Lillesand ungdomsskole hadde permisjon) delprosjekter har fylt ut og svart på veiledningspakken som prosjektledelsen i Fritt valg og følgeforskerne sendte ut våren 2010. Det er imidlertid ikke alle delprosjektene som har fulgt malen, som ble sendt ut. Det gjør at fremstillingen av de ulike prosjektene varierer, og at det er forskjellig, hvor mye informasjon vi kan hente ut fra notatene. Dette vanskeliggjør i noen grad også vår analyse, og de konklusjoner vi kan trekke på basis av besvarelsene.

Gjennomgangen av notatene viser at delprosjektene i varierende grad har målsettingene sine klart for seg. Noen har tydelige og konkrete målsettinger, andre har vide og generelle målsettinger. Intensjonen med veiledningspakken var blant annet å få delprosjektene til å konkretisere sine mål. Å ha generelle målsettinger kan være greit som et overordnet mål for prosjektet, men da bør det ha delmål som er mer avgrenset og konkretisert. I forlengelsen av utarbeidede delmål kan det være en fordel at prosjektene i større grad setter delmålene i tilknytning til tidsperioder, for eksempel at de innen neste halvår skal ha nådd et bestemt mål, og at de for det neste året skal ha kommet noe videre. Dette kan være retningsgivende for prosjektet og åpner for muligheter til å justere delmålene ved ulike sjekkpunkt ut fra hvor prosjektet står på det gitte tidspunktet. Samtidig kan det være viktig for delprosjektene å se nærmere på målgruppene for å klargjøre hvem som utgjør den primære respektive de sekundære målgruppene. Noen prosjekter har flere målgrupper, hvor for eksempel barn og unge er den primære målgruppen, mens tiltakene stort sett er rettet mot sekundære målgrupper som lærere, karriereveiledere og barnehageansatte. Samtidig blir det viktig å relatere disse målgruppene til henholdsvis hovedmål og delmål, slik at en klart ser for seg hvordan sammenhengen er. En slik opprydding kan bidra til å gi deltakerne et mer helhetlig og oversiktlig bilde av prosjektet.

Også når det gjelder forventede måloppnåelser, varierer besvarelsene som vi har fått fra delprosjektene mye. Noen har beskrevet måloppnåelsene på en konkret måte med eksempler på hva de ønsker å oppnå. I denne forbindelse kan nettopp eksemplifisering være nyttig, fordi det synliggjør måloppnåelsen på en svært konkret måte for prosjektdeltakerne. En halvårlig justering av delmålene, slik som noen av prosjektene har lagt opp til, kan bidra til en ytterligere klargjøring. Ikke uventet er beskrivelsene av måloppnåelsen for 2012 mest upresise og vage, men da er det desto viktigere å utarbeide delmål for hvert halvår fram til dette tidspunktet. Å bryte ned de generelle målene i delmål knyttet til spesifikke tidsperioder kan være nyttig for å

klargjøre veien framover. Dette viser samtidig til at prosjektprosessen er dynamisk, og at veien blir til - og endres, mens en går.

Når det gjelder metoder for å finne ut hvorvidt målene og delmålene er nådd, gjenstår det for flere av prosjektene å finne hvilke metoder som kan egne seg for å måle utviklingen av prosjektet og deretter å utvikle konkrete måleindikatorer. Det kan være på sin plass å minne om at en indikator fortrinnsvis skal kunne observeres, at det er noe som skal kunne sees, høres eller telles. Noen av delprosjektene ønsker å bruke allerede eksisterende metoder, som for eksempel elevundersøkelser, mens andre vil utvikle egne metoder, slik som bruk av filming, bilder og praksisfortellinger. Uansett bruk av metode må delprosjektene finne ut hvordan de vil oppsummere og bearbeide resultatene fra egne eller eksisterende metoder og relatere dem til eget delprosjekt. Flere av prosjektene ønsker å bruke kvantitative måleindikatorer, slik som å telle økningen i antall elever som velger utradisjonelle utdanningsløp. Noen delprosjekter bruker begreper som "flere" eller "større", og da er det viktig å være klar over hva som er sammenligningsgrunnlaget. Det er også viktig ikke bare å velge kvantitative metoder, men også å tenke på hvilke kvalitative metoder kan brukes, slik som læringsamtaler, medarbeidersamtaler og egeninitierte intervjuer for å få med seg eventuelle holdningsmessige endringer. Siden Fritt valg prosjektet har holdningsendring og bevisstgjøring som sitt overordnede mål, er et viktig spørsmål for alle delprosjektene hvordan kan vi måle holdningsendringer. Dette er et spørsmål som kan tas opp i utviklingsverkstedet.

Implementeringen av tiltakene i egen organisasjon utsettes til prosjektperioden nærmer seg slutten. Hvordan dette skal kunne gjøres, er imidlertid viktig å tenke over også tidlig i prosjektet. Flere av delprosjektene har tanker om hvordan dette skal gjøres ved at de beskriver hva de trenger av ressurser, og hvilke aktører det er viktig å samarbeide. Noen av forutsetningene som nevnes for at prosjektet kan videreføres og implementeres i egen organisasjon, er for eksempel en stabil personalgruppe, frikjøp av tid, motivasjon, god kommunikasjon og god organisering. Noen av prosjektene har påbegynt implementeringen av sine tiltak ved at disse allerede inngår i virksomhetsplaner og årsplaner i skoler og barnehager og i et par tilfeller også i kommuneplaner. Implementeringen kan skje på flere nivåer, både på virksomhetsnivå, hvor hele personalet er med, og på kommunenivå, hvor prosjektet forankres i kommuneledelsen administrativt og politisk. I denne forbindelsen kan det være nyttig å klargjøre hvilke målgrupper som bør inngå i implementeringen av tiltaket. Bør for eksempel hele kollegiet eller personalgruppen inngå, bør andre grupper i tillegg til kommuneledelsen være med, og hva med foreldregruppen bør også den inkluderes? Jo mer konkret og gjennomtenkt implementeringen er, jo lettere blir det å få oversikt over prosjektets ulike sider. Prosjektene bør derfor diskutere om det kan det være nyttig å lage en egen implementeringsplan.

Som vi ser av oppsummeringen, er det ennå et stykke fram før alle delprosjektene har gjennomført en tilstrekkelig konkret planleggingsprosess på disse fire områdene. Det kan derfor være maktpåliggende å ta opp igjen disse temaene på neste utviklingsverksted.

3 Dypdykkene

Det er gjort dypdykk i følgende tre av Fritt valgs delprosjekter: u-tradpatruljen i Aust-Agder fylkeskommune, utplassering av ungdomskolegutter i barnehager i Kristiansand og likestilling i ungdomskolen i Kvinesdal.

3.1 Aust- Agder fylkeskommune: U-tradpatruljen

Formålet for u- tradpatruljen er å inspirere ungdom til å våge å ta utradisjonelle yrkesvalg ved å presentere dem for rollemodeller som selv har gjort utradisjonelle valg. På kort sikt er målsettingen å øke innsøkningen av jenter til tradisjonelle gutteutdanninger og motsatt, noe som bør komme til syne på den årlige opptaksstatistikken. På lengre sikt ønsker prosjektet å bidra til å endre holdningene blant ungdommene angående hvilke yrker de kan velge, slik at de våger å tenke utradisjonelt. Tiltaket er igangsatt og organiseres av utdanningsavdelingen i Aust-Agder fylkeskommune med en prosjektleder derfra. U-tradpatruljen er i endring årlig og skal ideelt sett bestå av tre gutter som jobber i omsorgsykker og tre jenter som er lærlinger eller elever i mekaniske fag. Rekrutteringen av rollemodellene foregår via opplæringskontorene, de videregående skolene og utdanningsavdelingen.

Det første dypdykket ble foretatt i januar i 2010 (se ØF-notat nr.08/2009). I denne vurderingen ble blant annet følgende forhold påpekt:

- deltakerne ønsket å komme i dialog med elevene ved besøk i klassene og med foreldrene på foreldremøtene
- deltakerne ønsket en bedre organisering av standen på utdanningsmessene
- deltakerne ønsket at opplæringen burde bli bedre

I tillegg ble det påpekt at det var viktig å se nærmere på ledelsen og finansieringen av prosjektet. U-tradpatruljen ble for øvrig vurdert som et spennende prosjekt med et stort potensial.

Det andre dypdykket var planlagt foretatt i løpet av høsten, men først i oktober ble det avtalt et besøk som ble lagt til begynnelsen av november. Imidlertid viste seg at prosjektet ikke hadde lyktes med å supplere de forrige deltakerne med nye, slik at det kunne foretas en ny intervjurunde. I stedet ble det foretatt et telefonintervju med prosjektleder, hvor alle sidene av

tiltaket ble gjennomgått, men med et spesielt fokus på status og planer for 2011. Vurderingene av tiltaket i dette underveisnotatet bygger derfor kun på dette intervjuet.

3.1.1 Erfaringer fra prosjektets andre fase

Forsøk på endringer i ledelsen av tiltaket

Innledningsvis gjorde prosjektleder det klart i intervjuet at "det har skjedd svært lite i prosjektet i 2010". En av årsakene til dette er, ifølge henne, at hun har vært "inn og ut av prosjektledelsen det siste året". I januar 2010 da vi sist var inne i prosjektet, var prosjektleder på vei til å bli erstattet av en ny prosjektleder som også var til stede under intervjuet. Dette skjedde imidlertid ikke. Prosjektleder er rådgiver i utdanningsavdelingen i fylkeskommunen i Aust-Agder og har ansvar for alle rådgiverne og alle karrieresentrene i fylket. Hun inngår også i ressursgruppen til den sentrale prosjektlederen i Fritt valg prosjektet. I følge henne har dette vært en uheldig kobling med driften av u- tradpatruljen, men siden det ikke ble en endring, gikk hun inn igjen som prosjektleder sammen med en ressursgruppe bestående av en fra opplæringsavdelingen og en fra opplæringskontorene. Meningen var å involvere flere fra utdanningsavdelingen, men avdelingen er liten og, ifølge henne, allerede svært presset. De valgte i stedet å fokusere på U- tradpatruljen på nytt og forsterke det som fungerte.

Hun ser slik på sin prosjektlederrolle:

"Nei, jeg ønsket ikke å ha den rollen, men i Aust-Agder er vi i en marginal posisjon, når det gjelder bemanning... Vi er nødt til å gjøre det slik enn så lenge. Nå kommer det en ny medarbeider etter jul, så kanskje det kan skje noe, men jeg vet ikke."

Prosjektet har heller ikke, ifølge henne, vært forankret høyt nok oppe i organisasjonen. Det er også viktig å definere den egeninnsatsen som inngår i tiltaket, slik det skal gjøres nå. Dette er noen av de organisatoriske årsakene til at u-tradpatruljen, ifølge henne, "har blitt stemoderlig behandlet".

Rekruttering av nye rollemodeller

En annen årsak til at det ikke har skjedd noe i prosjektet i 2010, er en større utskifting av deltakere i prosjektet. To av de tre jentene tilknyttet anleggsindustrien ønsket ikke å være med ett år til, og den tredje er allerede involvert i det sentrale Fritt valg prosjektet i forbindelse med film og bilder. To av de tre guttene ønsket i utgangspunktet å bli med videre, mens den tredje nå er i militæret.

En av utfordringene er å finne aktuelle og motiverte ungdommer som kan være ambassadører for prosjektet, og som helst kan stå i prosjektet i mer enn ett år. Vi vet fra første evalueringsrunde og fra samtaler med ungdommene at det var en del misnøye rundt opplegget, opplæringen og ledelsen av prosjektet. De hadde imidlertid også en rekke forslag om hvordan pro-

sjektet kunne bli bedre, noe vi skal komme tilbake til. Prosjektleder var på sin side ikke fornøyd med motivasjonen og innsatsen til et par av deltakerne og understreket at det er viktig å kvalitetssikre de personene som de engasjerer. Et par av dem var også dyre å få frikjøpt fra arbeidsgiver. På den andre siden har prosjektet heller ikke en ubegrenset tilgang til relevante deltakere.

Situasjonen etter det første året var dermed slik, at prosjektleder i praksis måtte sette sammen en nesten ny gruppe. I denne omgangen ser prosjektleder etter kvinnelige mekanikere, elektrikere, malere og taktekkere, som hun håper vil være klar for innsats sammen med guttene i januar og februar 2011. Rekrutteringen skjer gjennom opplæringskontorene og de videregående skolene, samt ved at prosjektleder henvender seg til kontorene som har oversikt over lærlingene, og som igjen kan peke ut relevante bedrifter. Da vi var i kontakt med prosjektleder i oktober, var det usikkert hvorvidt de klarte å få på plass nye deltakere i tide til utdanningsmessene. I følge henne burde de derfor heller satse på skolebesøk etter jul, men i god tid før innsøkingen til videregående skoler. I intervjuet som ble gjort i november, var ingen ny gruppe på plass, men prosjektleder regnet med at to av de tre guttene i helsefag ville bli med ut på klassebesøk i januar og februar. Hvorvidt de tre nye jentene ville være på plass var fortsatt usikkert.

Satsing på stand eller dialog eller begge deler

Som et resultat av tilbakemeldingene fra fjorårets deltakere, slik det fremkom i undervisnotatet, ønsker prosjektleder at de tre guttene og de tre jentene skal møte elevene primært i klassene. Forrige års deltakere rapporterte at de ikke følte at de hadde god nok kontakt med elevene ute på messene, samt at deres stand druknet blant alle de andre standene. Dette er derfor et forslag som det vil bli tatt høyde for i 2011. Prosjektleder ønsker i tillegg å fortsette med utdanningsmessene, men tenker seg at u-tradpatruljen blir mer integrert på de ulike utdanningene. Klasserommene blir med andre ord den nye arenaen for u-tradpatruljen, og det er hit de nye deltakerne skal i januar og februar i tillegg til utdanningsmessene til høsten.

Et annet forslag som kom opp blant deltakere i forrige evalueringsrunde, var å få ikke bare elevene, men også foreldrene i tale, slik at de ikke ble en bremse i forhold til elevenes ønske om eventuelt å velge utradisjonelt. Prosjektleder synes at dette er en god ide, men har ikke tenkt å ta dette opp i denne runden. For øvrig kunne det vært bra om noen av utdanningsmessene ble lagt til kveldstid, slik at foreldrene også kunne komme. Da ville det bli mer naturlig også å legge u-tradpatruljen dit, og dermed få både elever og foreldre i tale. I 2011 vil det med andre ord både bli dialog med elevene i klassene og stand på utdanningsmessene.

Opplæringstilbudet til deltakerne

I forrige runde ble deltakerne sendt på en to dagers opplæringskonferanse i Stavanger i regi av Helsedirektoratet som først og fremst var myntet på deltakere i et tilsvarende opplegg for helsefagene. Kurset gav informasjon om hvordan man kunne nå ut med informasjon, innføring

i bruk av presentasjonsprogrammer og ulike kommunikasjonsteknikker. Prosjektleder vurderte den gang opplæringen som en verdifull innføring både for deltakerne og for prosjektet. Imidlertid viste det seg at deltakerne ikke var et fornøyd med alle sider av opplegget, og at ikke alle var tilstrekkelig motiverte for denne typen opplæring. Oppholdet og reisen ble heller ikke godt nok planlagt, og ingen av de ansvarlige for prosjektet kunne bli med.

I ettertid vedgår prosjektleder at denne delen ble for dårlig forberedt, men at det dels skyldtes at det kom i stand på kort varsel, og dels at hun selv hadde hendene fulle og ikke kunne bli med på opplæringskonferansen. Hun ønsker likevel å beholde dette opplæringstilbudet, fordi hun vurderer det som en adekvat opplæringsarena. For jentene er konferansen ikke like aktuelt som for guttene i helsefagsyrker, men den delen som går på presentasjonsteknikk, er like relevant for begge gruppene. Hun vil fortsatt bruke denne opplæringskonferansen og vil selv være med ungdommene på opplæringskonferansen og sørge for at de får et maksimalt utbytte av tilbudet.

Den økonomiske siden av prosjektet

Deltakerne får ikke utbetalt lønn for innsatsen sin, men blir frikjøpt fra sine arbeidsgivere som får dekket frikjøpet av prosjektet. En relativt stor del av prosjektets økonomiske midler går derfor til frikjøp av deltakerne, og særlig gjaldt dette jentene som var i anleggsbransjen. I følge prosjektleder så ikke alltid bedriftseierne i privat sektor den samfunnsmessige verdien av det prosjektet som de deltok i. Hvis utdanningsmessene ble holdt på kveldstid, kunne imidlertid deltakerne få en økonomisk kompensasjon for bruk av fritiden sin, og en unngikk det dyre frikjøpet av deltakerne i arbeidstida. Dette er ikke enkelt å få til, i følge prosjektleder, men den tilsvarende rekrutteringen til helsefagene i regi av Helsedirektoratet foregår til dels på kveldstid. Dette er en ide som prosjektleder mener det bør jobbes videre med.

Siden det har vært brukt lite av de økonomiske midlene i siste halvdel av 2010, vil prosjektleder søke om overføring av de ubrukte midlene til 2011. Det ble brukt en del midler på materiell, bl.a. til t-skjorter til deltakerne som skulle uniformere og identifisere u-tradpatruljen. Dette ønsker prosjektleder å fortsette med. Siden det ikke ble gjort skriftlige avtaler med bedriftslederne, men kun en muntlig stipulering av beløpet, viste dette seg å bli en dyrekjøpt lærdom. I 2011 er det derfor viktig å ha skriftlige kontrakter både med bedriftseierne og med deltakerne selv.

3.1.2 Våre vurderinger og innspill

Målsettingen og ideen bak u-tradpatruljen er spennende og i tråd med Fritt Valg prosjektets overordnede målsetting. Samtidig illustrerer tiltaket mange av de utfordringene som et tiltak kan støte på, og prosjektet er dermed et godt eksempel på verdifull læring.

For det første er rekrutteringsprosessen til u-tradpatruljen en utfordring, siden utvalget av potensielle deltakere er begrenset, og siden motivasjonen blant deltakerne kan variere. Samarbeidet med opplæringskontorene er helt sentralt, og det er viktig at de kommer enda mer på banen. Det kan også være på sin plass å spørre om hvilke insentiver deltakerne har for å engasjere seg i tiltaket? Ingen av deltakerne får økonomisk kompensasjon for at de stiller opp, men blir frikjøpt fra sin arbeidsgiver. Prosjektleder mener at reisen og deltakelsen på opplæringskonferansen i Stavanger fungerte som en gulrot for deltakerne, og at deltakelse i prosjektet kan innebære andre fordeler, ved at ungdommene kan sette det på sin CV. Selv om dette er riktig, bør prosjektleder jobbe videre med hvordan prosjektet best mulig kan sikres gode og motiverte deltakere, samt se nærmere på hvilke insentiver prosjektet kan tilby dem.

Noen av deltakerne, særlig fra privat sektor, har blitt dyrere å frikjøpe enn andre, og arbeidsgiverne har, i følge prosjektleder, ikke hatt like stor forståelse for prosjektets samfunnsmessige betydning. En større bruk av kveldstid der hvor det er mulig, vil gjøre frikjøp mindre nødvendig. Dette vil kunne ha betydning for økonomien i prosjektet og bør vurderes spesielt. Bruk av skriftlige kontrakter både overfor arbeidsgivere og deltakerne er også viktig å få avklart og laget rutiner for. Dette er utfordringer som prosjektleder bør jobbe videre med.

Når det gjelder opplæringen av deltakerne i u-tradpatruljen, viste konferansen i Stavanger at den ikke helt traff deres behov. Parallelt med å justere dette opplæringstilbudet bør prosjektet vurdere andre former for opplæring som er spesifikt tilpasset deltakerne i u-tradpatruljen. Her bør deltakerne selv få et ord med i laget og i samarbeid med prosjektleder utarbeide et supplerende tilbud. Det vil vise seg om en forbedring av opplegget og en bedre oppfølging av deltakerne, slik prosjektleder selv legger opp til, vil løse denne utfordringen.

Arenaene for u-tradpatruljen ble opprinnelig lagt til utdanningsmessene, men de første deltakere uttrykte at de heller ønsket dialog med elevene i klasserommene. Dette forslaget vil bli fulgt opp i januar og februar 2011, og det blir interessant å få høre om deltakernes erfaringer fra denne nye arenaen. Samtidig ønsker prosjektleder å beholde deltakelsen på utdanningsmessene, og en bedre presentasjon av u-tradpatruljens stand vil bli viktig å få til. Prosjektet bør også vurdere konkret hvordan det kan nå foreldrene, som vi jo vet, har stor innflytelse på hvorvidt deres barn foretar utradisjonelle utdannings- og yrkesvalg eller ikke.

Ledelse av dette prosjektet er krevende og har ikke blitt utført, slik det var forventet. Altfor mye avhenger av prosjektleder, og fylkeskommunen må inn å ta sin sitt ansvar. Det bør ryddes tid og avsettes ressurser, slik at prosjektleder kan få en reell mulighet til å følge opp prosjektet. Støtte fra en ressursgruppe vil være et viktig bidrag i så måte. Det samme er et aktivt samarbeid med opplæringskontorene, samt en forankring av prosjektet høyere opp i fylkeskommunen.

Etter nesten ett år med stillstand viser prosjektet en ny giv med nye justeringer og satsinger i deler av prosjektet til tross for at ledelsen av prosjektet fortsatt er noe uklart. Prosjektet har gjort noen verdifulle om enn dyrekjøpte erfaringer fra det første året. Det blir derfor interessant å se hvorvidt prosjektledelsen og fylkeskommunen kan lære av sine erfaringer og komme tilbake igjen for fullt.

3.2 Kristiansand: Utplassering av gutter i barnehagen

Dette prosjektet retter seg mot gutter i ungdomsskolen som gjennom utplassering en dag i uka i til sammen åtte uker, skal få kjennskap til og eventuelt bli interessert i et fremtidig arbeid i barnehagen. Formålet med prosjektet er generelt å skape modigere ungdom som tar frie utdannings- og yrkesvalg, og spesielt å fremme mangfold og likeverd ved å bidra til å rekruttere flere menn til barnehagene.

Så langt deltar to ungdomsskoler og fire barnehager i prosjektet. Vår evaluering tar utgangspunkt i erfaringene med utplassering av gutter fra en ungdomsskole i en av barnehagene. Det første dypdykket her ble foretatt våren 2010, og våre vurderinger etter denne dybdestudien er beskrevet i det reviderte første underveisnotatet (se ØF-notat nr.08/2009). Noen av disse vurderingene kan oppsummeres slik:

- rekrutteringsprosessen i ungdomsskolen i form av søknader og intervjuer synes å ha vært vellykket i og med at guttene har fungert godt i barnehagen
- barnehagens ledelse og de ansatte har vært positive til prosjektet ved at de har ønsket å bidra til en bedre rekruttering av menn i barnehagen
- guttenes opphold i barnehagen bør videreutvikles mht. innsleding i barnehagen, den daglige oppfølging av guttene og muligheter for samtaler om likestilling
- behov for et utvidet samarbeid mellom skolen og barnehagen, samt med det sentrale Fritt valg prosjektet
- behov for at skolen kan gi noe tilbake til barnehagen ved for eksempel å invitere barna til en aktivitetsdag på skolen
- et større fokus i prosjektet på målbare kriterier for å vurdere måloppnåelse hos guttene etter avsluttet utplassering i barnehagen

Det siste dypdykket fant sted i barnehagen i overgangen november/desember 2010 og omfattet intervjuer med barnehagestyrer, en av de mannlige ansatte, læreren som er ansvarlig for opplegget i ungdomsskolen, samt planlagte intervjuer med de to guttene som var utplassert i barnehagen denne gangen. På grunn av en misforståelse var imidlertid ikke guttene der den dagen intervjuene skulle finne sted. I stedet svarte guttene skriftlig på noen spørsmål etter at de hadde fullført første runde av utplasseringen. De vil i tillegg bli intervjuet i løpet av den siste utplasseringsrunden som vil finne sted våren 2011.

3.2.1 Erfaringer fra prosjektets andre fase

Rekruttering av ungdomsskoleguttene

Det nye til forskjell fra siste dypdykk var at de ansatte hadde hatt en spesiell presentasjon av barnehagen i ungdomsskolen. Dette gjaldt to av de mannlige ansatte i denne barnehagen, samt en mannlig ansatt fra en annen barnehage som sammen lagde en egen presentasjon for guttene på 8.trinnet, samt en brosjyre. I følge en av dem ønsket de denne gangen å gjøre noe annerledes:

”Jeg snakket med de andre i barnehagen, før vi skulle snakke med skolen og presentere oss. Vi skulle lage noe annerledes med en liten vri på det. Vi var tre menn fra to barnehager. Vi stilte opp og kledde oss ut. Den ene i dress, den andre i dongeri og den tredje i motorsykkeljakke”.

Alle guttene på 8.trinnet fikk beskjed om å møte opp i et klasserom uten at de ble fortalt hva som skulle skje.

”Vi skulle ikke si at vi kom fra barnehagen med en gang. Vi sa vi er her for å fortelle om en eksklusiv klubb som vi er medlemmer av, og som dere faktisk har mulighet til å bli med i. Det spesielle med denne klubben er at vi er veldig ulike med mange ulike interesser, og at i denne gruppen er det plass for alle. Deretter fulgte en presentasjon av hver av oss og våre interesser”.

Helt til slutt kom avsløringen om hvem de var, og hvilken eksklusiv klubb de tilhørte.

”Vi jobber i barnehagen. Det er fellesnevneren vår. Det spesielle med å jobbe i barnehagen er at det er et mangfoldig yrke med mange muligheter”.

De avsluttet med å si at de ikke mente alle skulle jobbe i barnehage, men at de burde tenke på det, hvis de ønsket å kombinere eget yrke med egne interesser. Dette ble fulgt opp med en invitasjon til å hospitere i barnehagen og med utdeling av brosjyrer. På spørsmålet om de ønsket å gjøre noe tilsvarende neste år, svarte en av de ansatte: ” ja, vi må ta det samfunnsansvaret det er å få opp rekrutteringa av menn i barnehagene”. Presentasjonen resulterte likevel ikke i en økning i søknader sett i forhold til året før ved den ungdomsskolen som inngår i vårt dypdykk. Til sammen var fire gutter utplassert i 2010, mens det året før var dobbelt så mange. Totalt sett ved de to ungdomsskolene som inngår i Kristiansands tiltak med hospitering i barnehage har det imidlertid vært en økning i antall søknader.

På spørsmål til barnehagestyrer om hvorfor det bare var to gutter utplassert i barnehagen denne gangen mot fire siste skoleår, svarte hun at kanskje foreldrene hadde reagert på at guttene skulle være borte fra skolen en dag i uka i til sammen åtte uker, eller at det kanskje hadde noe å gjøre med foreldrenes egne holdninger og forklarte:

”De er kanskje redde for at guttene skal få et stempel på seg. De er jo ganske tøffe mot hverandre i den alderen. Det skal ikke så mye til, før du får et stempel. Vi jobber mot

det, men det er sterke krefter. De bruker ofte ord og uttrykk som er sjikanøse, og de slenger homo til dem. Jeg vet ikke om guttene selv føler det så sterkt eller ikke”.

På bakgrunn av dette foreslo styrer at de kanskje også burde presentere barnehagen på et foreldremøte på skolen. Dette er en ide som bør diskuteres nærmere med skolen.

Skolens opplegg

Skolen har, som nevnt tidligere, fått en ny ansvarlig lærer til erstatning for den forrige som hadde ansvaret for den første utplasseringen. På spørsmål om hvorfor nettopp hun hadde fått oppdraget, svarte hun at det nok var litt tilfeldig, men at hun var kontaktlærer for en av de tre 8. klassene som deltok i opplegget. I denne andre runden hadde hun ansvaret for fire elever som var utplassert i to barnehager. Foreløpig var det satt av en time i uka til arbeidet som skolen får betalt for av Fritt valg prosjektet. I følge henne hadde det vært noen innledende møter før sommeren, og et møte tidlig på høsten, hvor hun besøkte barnehagene for å planlegge utplasseringene. Etter utplasseringene har hun så langt vært og besøkt to av elevene.

Etter at mennene fra barnehagene hadde hatt sin presentasjon, informerte hun ungdomsskolleguttene at de kunne være utplassert en dag i uka i barnehagen i til sammen åtte uker, og at de elevene som var interesserte, måtte skrive en søknad, hvor de skulle fortelle litt om seg selv, og hvorfor de ønsket å være utplassert. Det var bare fire elever som skrev søknad, men flere hadde meldt sin interesse uten å levere inn søknader. Det er, i følge henne, vanskelig å finne en forklaring på dette, men det er ofte slik med gutter, at dersom noen sier at ”nei, det der høres kjedelig ut”, smitter det fort over på de andre. Imidlertid tror hun at det vil være flere interesserte gutter til våren, siden de utplasserte guttene gir uttrykk for at de er veldig fornøyde. Dette vil de nok formidle til de andre, noe som vil bidra til at flere vil søke. Hun mener derfor at de kan ha gode muligheter til å doble antallet gutter i hver barnehage.

Etter at guttene leverte inn søknadene sine, fulgte læreren opp med et intervju med hver av elevene, hvor hun kommenterte det de hadde skrevet og fortalte mer om hva det dreide seg om. Hvis de fortsatt var interessert, skrev de en kontrakt som de tok med til foreldrene som også de skulle skrive under på. Til slutt satte de sammen et ark med navn og bilde av seg selv, hvor de også skrev om sine interesser som de deretter sendte til barnehagen. På den måten fikk barnehagen informasjon om hvilke interesser de hadde og hva de eventuelt kunne brukes til. I denne kontrakten bør det komme med en setning om at elevene må regne med å ta en prat med forskerne som evaluerer prosjektet, slik at både de og foreldrene er informert om det på forhånd.

Barnehagens opplegg

I denne andre omgangen med utplasseringer var de to guttene først på besøk i barnehagen. De ble da tatt med på en omvisning i barnehagen og introdusert til barna og de ulike avdelingene. De ble også fortalt hvor allsidig yrket som barnehageansatt er. De ansatte understreket også

hvilken viktig rolle de spilte i barnas liv, og at de hadde ansvaret for barna fra de er helt små og fram til skolealder som utgjør en viktig periode i barnas liv.

De to guttene ble utplassert på hver sin avdeling, men siden barnehagen har en åpen struktur, så de ganske mye til hverandre. De ble oppfordret til å være i aktivitet sammen med barna, men også å si ifra, når de trengte en pause. De ansatte prøvde å sette dem inn i rutinene i barnehagen og gi dem oppgaver, slik som å være med i samlingsstunden eller å dekke bordet eller å hjelpe til med påklædningen. Det eneste de ikke gjorde var bleieskift, og dette skyldtes like mye hensynet til barna som til guttene. For øvrig var guttene med på det meste, og de likte særlig godt å være med på utelek.

To av de mannlige ansatte som var med på presentasjonen på ungdomsskolen, hadde ansvaret for guttenes opphold i barnehagen. Det ble helt bevisst lagt vekt på at guttene skal ha mannlige kontaktpersoner, og at de var sammen med dem på hver sin avdeling. Tilbakemeldingene fra de ansatte går på at de opplevde guttene som greie og motiverte. Ungene stimlet rundt dem og aksepterte dem ganske raskt. Det så stort sett ikke ut til at de hadde noen større begynnervansker, men at de gled raskt inn i de daglige gjøremålene. Foreldrene til barna ble informert om at guttene var utplassert i barnehagen dels via personalet og dels via arkene med navn og bilde og deres interesser som hang på utgangsdørene.

Guttenes erfaringer

Begge guttene som var utplassert i denne barnehagen, skrev i sine svar at det var mennenes presentasjon på skolen som gav dem lyst til å prøve utplassering i barnehagen. Begge bekreftet at de måtte skrive en søknad om hva de likte å gjøre på fritida si, og hvilke hobbyer de hadde. Den ene skrev at han var god til å spille piano, brette papir og spille fotball. I løpet av intervjuet med kontaktlæreren snakket de om hvordan oppholdet i barnehagen ville være, og om de kunne passe inn der. Den første dagen hadde vært spesielt spennende, fordi de da hadde vært med på tur til Bragdøya og skutt med pil og bue. Begge guttene syntes at det hadde vært veldig stas. Den ene mente at dette var den beste opplevelsen han hadde hatt i barnehagen, mens den andre mente at det beste hadde vært å ta bussen til kirken sammen med alle barna. Det de opplevde som vanskeligst, var å huske navnene på alle barna, og det de gjorde mest av, var å brette papir og å tegne sammen med barna.

Når det gjaldt møtet med barna, opplevde de at det var veldig mange barn å bli kjent med, og som de skulle huske navnet på. De ble imidlertid kjent med dem litt etter litt. Når det gjaldt de ansatte, opplevde de at de var snille og hjelpsomme mot barna, lagde mat til dem og sang sanger med dem. De selv hadde nesten alt de trengte og fikk hjelp av de ansatte med å huske navnene på barna. Den ene av guttene ønsket å endre litt på opplegget neste gang, slik at han kunne spille piano for barna og ha det mer gøy med dem. Den andre ønsket ikke å endre på noe. På spørsmålet om hvilke tre ord de ville bruke for å beskrive oppholdet i barnhagen,

svarte den ene: hyggelig, spennende og interessant, mens den andre svarte: barnehage, ute og kusine (som var i barnehagen).

På spørsmålet hva de ønsket å jobbe med i framtida, svarte den ene av guttene at det hadde han ennå ikke tenkt på, men at det var veldig greit å jobbe i barnehagen. Den andre svarte at han kanskje ville jobbe i barnehage, fordi så mange sa at han var snill mot barna, og fordi han likte seg der. Ingen av foreldrene til de to guttene hadde reagert negativt på at de skulle være utplassert i en barnehage. Det ene foreldreparet hadde sagt at det hørtes fint ut, og at det var veldig gøy å jobbe med barn. Det andre foreldreparet sa at kusinen til vedkommende var i den samme barnehagen, og at han kom til å møte henne der. Når det gjaldt hvilke tanker de gjorde seg med det hensyn til å komme tilbake til våren, svarte begge at det gledet de seg til. Den ene assosierte dette opplegget med: gøy, regn og ute sammen med barna. Han syntes i tillegg at det var veldig greit å kunne gjøre noe annet en dag i uka enn å gå på skolen. Den andre mente at det sikkert ble mer å gjøre til våren, og at de kom til å være mer ute sammen med barna.

I følge den ansvarlige læreren hadde begge guttene gitt inntrykk av at de trivdes godt i barnehagen, og at de gledet seg til å komme tilbake til våren. De skrøt veldig av alle i barnehagen og fortalte om ungene som flokket seg om dem.

3.2.2 Prosjektets måloppnåelse

Hva mente informantene om prosjektets muligheter for måloppnåelse? De som ble intervjuet i barnehagen, hadde inntrykk av at Fritt valg prosjektet var svært omfattende og understreket at de selv kun var engasjert i en liten bit av prosjektet. Videre opplevde de at Fritt valg prosjektet utførte et viktig holdningsendrende arbeid.

Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt denne måten å jobbe på, treffer formålet for prosjektet, svarte barnehagestyrer:

”Jeg tenker at det hjelper, at alt hjelper. Men om det går fort nok, vet jeg ikke. Flere skoler burde være med, og det skal, slik jeg har skjønnt det, utvides”.

Samtidig etterlyste hun hva som skjer på barne- og mellomtrinnet i skolen og understreket viktigheten av å trekke tråden hele veien fra barnehagen og opp gjennom ungdomsskolen.

Pedagogisk leder mente at det kan være vanskelig å nå målsettinga. Det er tøft for guttene å drøfte slike saker som dette, og han har mer tro på at de opplever barnehagehverdagen i praksis. Uansett så har guttene allerede tatt et tøft valg ved å ønske å bli utplassert i en barnehage. De får en opplevelse som de vil ta med tilbake til skolen og fortelle klassekameratene om, og som kanskje kan gi ringvirkninger. Han beklaget at de ikke fikk så mye tid til å prate med guttene om likestilling og kjønnsroller, men at de var mer bevisst på å diskutere dette med de studentene som årlig hospiterer hos dem. Der skjer det ofte, at de får den gode prat, i følge pedagogisk leder.

Den ansvarlige læreren sier at hun tror oppholdet i barnehagen får guttene til å tenke at dette kan være en mulighet for dem. Når de det gjelder måloppnåelsen, sier hun:

”Jeg tenker at vi må prøve ut alle ting for å nå målet. Dette sammen med andre ting. Så dette kan være et lite bidrag”

I etterkant av utplasseringen hadde en av guttene sagt til henne at han kunne tenke seg å jobbe i en barnehage. Den andre sa at det hadde vært mer gøy enn han hadde trodd på forhånd. Han var imidlertid ikke interessert i å jobbe der, men det kan ha åpnet øynene hans for hvordan livet i barnehagen er, og dette kan være et lite bidrag mot måloppnåelsen, mente hun.

3.2.3 Nye ideer i utplasseringsopplegget

Det nye ved opplegget i denne andre omgangen er først og fremst barnehagens presentasjon av seg selv i skolen, slik det er beskrevet foran. Dette opplegget vil bli videreført, men ikke i samme form, siden overraskelsesmomentet nå er oppbrukt.

En annen ide var at barnehagestyrer ønsket å ha guttene over en lengre periode. Det å ha dem i barnehagen kun 8 dager totalt sett var i knappeste laget med hensyn til ønsket måloppnåelse. Ved en av de andre barnehagene ble de utplasserte guttene som ønsket det, ansatt som leke- medarbeidere ut over utplasseringsperioden. De møtte opp etter skoleslutt og var der til et par timer, og fikk da betalt for innsatsen. For barnehagen var de særlig en ressurs i uteleken, og for guttene betydde det at de kunne få flere opplevelser av yrket. Dette var, i følge styrer, en spennende ide som de burde drøfte, og som på sikt kunne gjøre det mer populært å jobbe i en barnehage. Hun så det som viktig å tenke kreativt for å engasjere guttene, slik at de kunne gå til de andre og fortelle at dette er gøy. I den barnehagen som hadde prøvd ut dette, fikk guttene en arbeidskontrakt, slik at de opplevde at de fikk en jobb på alvor.

Den forrige læreren hadde en ide om at de elevene som hadde vært i barnehagen, skulle lage noen aktiviteter og invitere barnehagebarna til skolen, slik at alle elevene på 8. trinnet fikk være sammen med barna. På den måten kunne skolen gi noe tilbake til barnehagen, og flere kunne oppleve barna på nært hold. I følge pedagogisk leder ville det være meningsfylt for barnehagen, men det var ikke noe de følte de kunne kreve. Styrer syntes også at tanken var god, fordi de hadde diskutert om hvorvidt barnehagen kun ble brukt som arena for skolen, og hvordan de selv kunne dra mer nytte av prosjektet. Hun sa det slik:

”For at det kan være et mer fullverdig prosjekt for oss også, kan det være riktig å tenke i de baner. Nå tenker jeg at vi er en servicebedrift, og at dette gjør vi for dem. På sikt så kanskje planter vi et frø hos disse guttene”.

Hun var innstilt på å diskutere dette med skolen og med de andre barnehagene, og mente at det kanskje kunne være et tema på neste utviklingsverksted.

3.2.4 Våre vurderinger og innspill

Utplasseringen av ungdomskolegutter i barnehagene i Kristiansand begynner å finne sin form, særlig når det gjelder opplegget rundt rekrutteringsprosessen i ungdomsskolen som består av søknader og intervjuer av guttene. Det nye tillegget som ble introdusert i 2010, var de mannlige ansattes presentasjon av barnehagene for guttene på 8.trinnet. Det foreligger planer om at dette skal bli en fast foreteelse, men i en annen form enn det som ble brukt denne gangen. Når dette er fastlagt, er rekrutteringsforløpet stort sett på plass. Utfordringen er å få flere gutter til å søke om utplassering i barnehagene, og en drøfting av hvordan dette kan optimaliseres bør skje i et samarbeid mellom barnehagene og skolen.

Opplegget for guttene i barnehagen begynner også å gå seg til, dels ved at det lages egne presentasjonsark av elevene, dels ved at de får en omvisning før de begynner, og dels ved at de får hver sin faste mannlige ansvarlige i barnehagen. Forbedringspotensialet ligger i en noe tettere oppfølging av guttene med muligheter for samtaler med dem om frie yrkesvalg og en større bruk av guttenes interesser, slik at mestringsfølelsen deres øker. I tillegg bør en prøve ut ideen med å tilby guttene en lengre tilknytning til barnehagen i form av betalt arbeid etter skoletid, slik det er gjort i en annen barnehage. Dette vil både kunne øke den holdningsmessige effekten av oppholdet for guttene og tilføre barnehagen ekstra ressurser, særlig når det gjelder utelek.

Samarbeidet mellom skolen og barnehagen var svært godt i oppstarten, men lå nede en periode på grunn av bytte av ansvarlig lærer for Fritt valg prosjektet i ungdomsskolen. Det er nå engasjert en ny ansvarlig lærer, og samarbeidet er på vei til å finne sin form igjen ved møter, telefonkontakt og oppfølging av guttene i barnehagene. Ideen som ble lansert tidlig i samarbeidet, om at 8.trinnet med utplasseringsguttene som ledere kunne invitere barnehagebarna til en hel eller halv aktivitetsdag i skolen, bør drøftes for å se dette kan la seg realisere, slik at barnehagen kan få noe igjen for at de stiller seg til disposisjon for skolen.

Til slutt utfordrer vi barnehagene og skolen til å drøfte hvordan de mener at de best kan måle resultatene av sin innsats. Hva ser de selv på som "gode resultater"? Hvordan ser de for seg at dette kan vurderes sett opp mot målsettingene for Fritt valg- prosjektet?

3.3 Kvinesdal: Likestilling i ungdomsskolen

Kvinesdal kommune har satt i gang en storstilt satsing på likestilling som omfatter flere virksomheter i kommunen. I forbindelse med Fritt valg prosjektet har vi fokus på det arbeidet som gjøres i ungdomsskolen i Kvinesdal, hvor målet er at jenter og gutter skal kunne gjøre frie utdannings- og yrkesvalg. Arbeidet er ledet av rådgiveren ved skolen, som er frikjøpt i deler av sin stilling for å ha et spesielt fokus på Fritt valg prosjektet.

Det første dypdykket som vi gjorde, og som hadde fokus på målforståelsen, bygde på intervjuer med rektor og rådgiver ved skolen, samt kommunalsjefen i kommunen i tillegg til tre gruppeintervjuer med elever fra 8., 9. og 10. trinn (se ØF-notat nr.08/2009). Noen av vurderingene som ble gjort i denne første runden, var blant annet:

- at ledelsen ved skolen var tydelige på at de ønsket å prioritere prosjektet
- at ledelsen ønsket å implementere temaet i skolens planverk
- at elevene hadde lite kjennskap til Fritt valg som prosjekt, men var opptatt av temaet
- at elevene hadde reflektert lite rundt årsakene til det kjønnsdelte arbeidsmarkedet

Det andre dypdykket ble foretatt i september 2010 og omfattet intervjuer av rektor, kontaktlærerne for klasser på 8., 9. og 10 trinn, hvor noen også var trinnledere, samt gruppeintervjuer med elever fra de tilsvarende trinnene, hvor noen var med i elevrådet. Fokus i dette dypdykket var på selve tiltaket og de ulike prosessene rundt dette, men også på erfaringene som er gjort så langt. I dette kapitlet skal vi først fokusere på lærernes erfaringer og dernest på elevenes erfaringer så langt, samt avslutte med å presentere rektors refleksjoner rundt ulike sider av prosjektet.

3.3.1 Lærernes erfaringer med Fritt valg prosjektet

I det andre dypdykket har vi hatt individuelle intervjuer av kontaktlærerne for klasser på 8., 9. og 10. trinn. To av disse var yngre og relativt nye i jobben, mens den tredje var en eldre lærer med lang fartstid i skolen. Vi skal se nærmere på deres erfaringer med Fritt valg prosjektet og dets metoder.

Kjennskap og forståelse for Fritt valg prosjektet

Alle lærerne som ble intervjuet, hadde kjennskap til Fritt Valg prosjektet og kunne også vise til hva som var formålet til prosjektet. En av dem forstod det slik at ungdommene skulle tore å velge det som er riktig for dem uavhengig av kjønn. En annen vektla at ungdommene skulle basere valgene på sine egne ønsker og talenter. En tredje oppfattet at dette var et prosjekt som skulle understøtte elevene i å velge på tvers av tradisjonelle oppfatninger av yrkesvalg for gutter og jenter. I tillegg hadde vedkommende etter hvert fått en oppfatning av at det også ble oppfordret til frie valg mht. kjønnsidentitet. Dette siste hadde det vært noen reaksjoner på blant lærerne, siden dette var et vanskelig tema både i samfunnet generelt og på Sørlandet spesielt. Her er det med andre ord noen misforståelser ute og går med hensyn til Fritt Valg prosjektets målsettinger.

Noen av lærerne hadde først fått høre om prosjektet via rådgiver som var bindeleddet mellom skolen og Fritt valg prosjektet. Andre hadde fanget opp informasjon om prosjektet ved samtaler på lærerrommet, slik at det var tilfeldigheter om hva som tilfløt dem av informasjon. For øvrig ble Fritt valg prosjektet knyttet til rådgiver som var den som hadde mest fokus på dette. Noen etterlyste ledelsens engasjement, men antok at ansvaret var delegert til rådgiver, siden

hun ble sett på som primus motor i prosjektet. En av lærerne sa at "dersom de ikke hadde hatt henne, hadde det heller ikke blitt så mye Fritt valg prosjekt." Hun hadde god oversikt over oppgavene og var flink til å minne dem på prosjektet. En av lærerne la til at det var stor respekt for prosjektet blant lærerne og særlig stor forståelse for formålet på denne skolen med en stor andel kvinnelige lærere.

Bruk av verktøykassa

Verktøykassa som er en samling av øvelser utarbeidet for Fritt valg prosjektet, ble brukt varierende grad av lærerne. To av lærerne hadde brukt noen oppgaver fra verktøykassa, mens den tredje ikke hadde det. En av lærerne brukte verktøykassa særlig i forbindelse med klassens time. Eksempler som ble nevnt, var "energiskaperne" som ble brukt for å løse opp stemningen i klassa ved at elevene fikk tøyse og bli trygge på hverandre. Et annet eksempel var øvelsen med å si tre ting som elevene selv mente de var flinke til. Dette ble gjort for å ta til motmæle mot at elevene ofte sa at de kunne ingenting. Dette tok tid, men alle elevene fant til slutt frem til tre ting som de var gode på. Lærerne jobbet også med klassemiljøet og understreket at i denne klassen ler vi ikke av, men med hverandre. De understreket også at det var lov å si feil, og at det faktisk er det en lærer mest av.

En annen av lærerne sa at hennes involvering i prosjektet omfattet bruk av oppgaver fra verktøykassa i det som var hennes fag. Eksempler på slike oppgaver var at elevene fikk en oppgave i kunst og håndverk på 8. trinn som gikk ut på å legge ting som opptok dem i ei skoese. Denne oppgaven ble kalt "mitt rom i min verden" og var en oppgave som gikk rett inn i Fritt valg prosjektet. Det var også en fin måte å få kjennskap til elevenes interesser på. De trengte ikke å fortelle det, men læreren kunne se hva det var ut fra det som lå i skoeka. Elevene opplevde dette som gøy, og mange tok skoeskene med seg hjem etter at de var ferdige med oppgaven.

Et annet eksempel var fra norsk fordypning på 10. trinn, hvor de brukte yrkesoppgaven som ligger i verktøykassa. Oppgaven går ut på at du skal velge minst et yrke som du skal finne "alt" ut om, og som du så skal fortelle om til de andre i klassen. Dette ble også koblet opp mot innsøking på videregående skole, hvor elevene skal finne ut hvilke programfag de skal velge. Lærerne syntes det var positivt å ha ei verktøykasse, hvor de kunne få tips om oppgaver som de deretter tilpasset elevene og klassene.

Opplæring i bruk av verktøykassa

Lærerne har fått opplæring i bruk av verktøykassa i form av en halv planleggingsdag med et tre timers opplegg ved Forandringsfabrikken. Her ble det satt fokus på noen av problemene vedrørende å tenke og velge fritt med hensyn til utdanning og yrke. En av lærerne opplevde dette opplegget "som lite håndfast og mye prat" og sa følgende:

"Det var kanskje meninga at en skulle luften problemstillinga, men det ble hengende litt i løse luften sett fra mitt ståsted"

I følge vedkommende ble det snakket mye om verktøykassa, men ikke konkret nok. Det hadde kanskje noe å gjøre med måten kurset ble holdt på dvs. ved å provosere litt og forsøke å få i gang rollespill, men det opplevdes ikke som særlig vellykket sett fra hans ståsted. Det kunne også henge sammen med at det fant sted etter en lang skoledag, og da er, i følge han, ikke lærerne alltid like fokuserte.

De andre lærerne hadde også ønsket at opplæringen hadde vært mer strukturert, slik at de kunne fått testet ut noen av oppgavene og ikke bare bli fortalt om det. Dette begrunnet de ved at en utprøving av oppgavene, ville bidra til at de satt bedre og ble en del av deres hjelpemidler. En ting er å fortelle om noe, en annen ting er gjøre det, så en av dem, og føyde til at dette muligens resulterte i at flere av lærerne falt av underveis og fortsatt ikke visste hva som finnes i verktøykassa. Noen av informantene vedgikk at de selv også kunne bli bedre på å bruke verktøykassa. De understreket at det ikke er slik, at lærerne ikke ønsker å ta verktøyene i bruk, men snarere at de ikke er klar over mulighetene som ligger der. Det er snarere slik at de ikke har brukt nok tid til å sette seg inn i det. En av lærerne som ble intervjuet, hadde heller ikke vært til sted på kurset som ble arrangert av Forandringsfabrikken. Rådgiver bekreftet at opplegget med Forandringsfabrikken ikke ble som forventet. Hun hadde sett for seg at de skulle få en praktisk innføring, men i stedet ble de sittende og høre på, mens en ansatt fra Forandringsfabrikken informerte.

Prosjektets måloppnåelse

I hvilken grad mener lærerne at de tiltakene som settes i gang, vil bidra til at elevene kan ta frie utdannings- og yrkesvalg? En av lærerne synes det er fint at de har fokus på dette temaet allerede på 8. trinnet i form av ulike opplegg, og at de på 9. trinnet har tre timer i uka med utdanningsvalg, hvor de blant annet har muligheter til å ta ulike tester, samtidig med at alle elevene på 10. trinnet får en times samtale med rådgiver. Slik sett synes denne læreren at de gjør mye på denne fronten. En annen av lærerne var usikker på i hvilken grad prosjektet hadde fått guttene og jentene til å tenke utradisjonelt. Vedkommende hadde inntrykk av at det hadde vært lite snakk om dette blant elevene. Det kunne imidlertid være at jentene i større grad enn guttene var påvirket av prosjektet ved at de syntes å tenke mer utradisjonelt enn guttene. Prosjektet hadde muligens gjort noen av dem mer bevisste i forhold til sine holdninger, men i hvilken grad det skjedde endringer i forhold til deres valg, var, i følge denne læreren, vanskelig å si.

På spørsmålet om hvordan skolen ellers kunne påvirke elevenes frie utdanningsvalg, trakk en av lærerne fram utviklingsplanen, hvor elevene bl.a. fyller ut hva som er deres interesseområder, og hvordan de prioriterer disse. Etterpå får de en utskrift, slik at de kan se klarere hva som er deres sterke sider. Dette fyller de ut både i 8. klasse og i 10. klasse for å sammenligne og se om de har endret interesser. På 10.trinnet har alle en samtale med rådgiver med utgangspunkt i utviklingsplanen. Denne læreren mente at utviklingsplanen burde integreres bedre i Fritt valg prosjektet.

Andre viktige temaer, slik en av lærerne så det, er å formidle til elevene de forskjeller som eksisterer, for eksempel når det gjelder lønn i henholdsvis manns- og kvinnedominerte yrker. Selv om vedkommende mener en ikke skal legge for mye vekt på lønn, er dette et tema som er mye fremme i media. Det andre temaet gjelder deltids- og heltidsstillinger som jo også er et problemområde særlig for kvinner. For øvrig bekreftet vedkommende at elevene får god veiledning, når det gjelder å foreta yrkesvalg ut fra egne interesser, men at de andre forholdene som er nevnt, ikke har vært sterkt nok fremme.

I hvilken grad vektlegger lærerne at dette er et likestillingsprosjekt? I følge en av lærerne har de ikke så mye fokus på likestilling, men heller på at de skal velge fritt. Det er heller ikke slik at de får beskjed fra ledelsen om å bruke tid på dette. Dersom rådgiver ikke hadde snakket om det, hadde de heller ikke hatt fokus på det. En annen lærer bekrefter at det med likestilling ikke er noe lærerne snakker om ofte. Imidlertid syntes hun at verktøykassa var grei, fordi det var det mange gode tips som du trenger å bli minnet på. En annen av lærerne mente at kommunen hadde høy medieprofil på dette med likestilling, men at det sett fra en arbeidstakers ståsted fortsatt var langt mellom teori og praksis. Det er for eksempel langt igjen til arbeidstakerne på et område får samme lønn som tilsvarende arbeidstakere på et annet område i kommunene. Det kan se fint ut utenfra, avsluttet vedkommende lærer, men det er fortsatt mye å ta fatt på i Kvinesdal kommune, når det gjelder likestilling.

Vi kan sammenfatte lærernes erfaringer så langt med at de synes å ha god kjennskap både til prosjektet og formålet for prosjektet, selv om sistnevnte også har avstedkommet noen misforståelser. Informasjonen om prosjektet til lærerne har dels kommet via rådgiver, dels via en halv planleggingsdag, men også mer tilfeldig via kollegaer. Bruken av verktøykassa er noe varierende, og en del av lærerne har ennå ikke tatt den i bruk. De som har gjort det, bruker verktøyene dels i klassens time for å få et bedre klassemiljø, dels i de enkelte fagene. Disse lærerne ser på verktøyene som positive og nyttige. Når det gjelder opplæring i bruken av verktøykassa, har denne alt vesentlig foregått ved et tre timers kurs i regi av Forandringsfabrikken. Lærerne syntes det ble vel mye prat og ønsket heller en utprøving av oppgavene, slik at de ble i stand til å bruke dem. Noen av lærerne hadde heller ikke vært til stede på kurset. Her er det derfor et behov for mer opplæring i bruken av verktøyene i verktøykassa. Det er en generell forståelse og aksept for prosjektet blant lærerne, men de er usikre på hvorvidt elevene snakker om og er interessert i temaet. Noen av elevene er muligens blitt mer bevisst sine tanker om det, men resultater i form av utradisjonelle utdannings- og yrkesvalg kan de ikke se. Noen av lærerne foreslår en integrering av den nye utviklingsplanen i Fritt valg prosjektet, andre etterlyser mer opplysning til elevene om det kjønnsdelte arbeidsmarkedet med vekt på konsekvenser av ulik lønn i kvinne- og mannsdominerte yrker, samt på heltids- og deltidsarbeid. Dette mener vedkommende muligens kan bidra til at elevene begynner å interessere seg mer for temaet.

3.3.2 Elevenes erfaringer med Fritt Valg prosjektet

Intervjuene av elevene ble gjennomført som gruppeintervjuer innefor hvert av trinnene. Elevene ble rekruttert av rådgiver ut fra at de var medlemmer i elevrådet eventuelt glade i å prate. Til sammen deltok om lag 15 elever på gruppeintervjuene.

Kjennskap til Fritt valg prosjektet og verktøykassa

På spørsmålet om de kjente til Fritt valg prosjektet, svarte flere av elevene at de ikke hadde hørt om prosjektet, og heller ikke hadde sett logoen til prosjektet. Et par hadde hørt om det, men visste ikke hva det stod for.

"Nei, det har jeg ikke hørt om."

"Vi har hørt om det, men vet ikke så mye om det."

"Nei, den har jeg ikke sett."

En av dem hadde hørt om Fritt valg på et møte i elevrådet, men var noe vag på hva det gikk ut på annet enn "sånn å bli kjent med hverandre, for eksempel tell til ti."

Elevene forbandt heller ikke så mye med verktøykassa og Forandringsfabrikken og måtte ha hjelp av intervjuer til å bli minnet på om hva det var. Selv etter det var de usikre på hva de hadde vært med på.

"Vi hadde vel noe om det, ja."

"Ja, i 8. klasse hadde vi noe om det."

Eksempler på øvelser fra verktøykassa og elevenes vurderinger av disse

Etter hvert kom elevene med eksempler på hvilke øvelser eller leker som de hadde vært med på, slik som at de hadde snakket om hva det er å være modig, at de tok bilder og laget en plakat som de viste til de andre, at to skulle gå på gangen, og de andre skulle gjette på hvem de forestilte, at alle som likte is skulle bytte plass, og at de fikk lapper hvor det stod ord som fnise, sloss og sminke seg, og som de skulle avgjøre gjaldt bare jentene eller bare guttene eller begge kjønn.

"Vi tok også bilder og lagde plakater som vi fremførte. Det var ikke akkurat flaut."

"Vi hadde en annen lek. Vi stod i to ringer og så stod vi to og to mot hverandre, også skulle vi presentere oss for hverandre med navn og si et positivt ord på den første bokstaven i navnet."

"Ja, det stod for eksempel å fnise, og så skulle du velge om det var en jenteting eller om det var noe begge kunne gjøre eller om det var en gutteting,"

"Ja, det var masse rare ord. Jeg tror det var flest som begge kunne gjøre."

Hva syntes ungdommene om disse øvelsene? De fleste var usikre på hva de skulle si. Noen syntes det var passe greit, mens andre var mer positive. Et par trakk fram at dette var annerledes enn det de hadde gjort tidligere og et godt avbrekk fra de andre fagene, hvor de bare satt og skrev.

"Jeg vet ikke hva jeg skal si."

"Det var greit nok."

"Det var fint."

"Det var litt annerledes. Det er gøy å snakke... Ellers i de andre fagene sitter vi nesten bare og skriver."

"Det er jo bare en lek. Du tør mer da."

Hvilke endringer førte øvelsene til om noen? Det var først og fremst, når det gjaldt temaet mobbing og klassemiljø, at noen av elevene rapporterte om merkbare endringer i klassemiljøet. Selv om de ikke opplevde mye mobbing på skolen, hendte det at de fikk ekle kommentarer. Svarene fra elevene på 10. trinn tydet imidlertid på at dette med mobbing ikke var aktuelt lenger.

"Vi blir ikke så mye mobbet, men alle får ekle kommentarer."

"Jeg husker fra denne Forandringsfabrikken, da var alt forandret. Det var vel i 8. klasse. Det var noen da som ble mobbet, og de snakket om det, og da skjønte vi mer om det, og da var det ingen som gjorde det."

"Vi mobber ikke så mye mer nå. Vi er blitt mer modne."

"Vi har sagt litt mindre dumme ting til hverandre. Vi er eldre nå. Det kommer også an på lærerne. Noen bryr seg ikke, mens andre tolererer det ikke."

"I min klasse ble det bedre, men nå er det tilbake igjen. Det er vel litt bedre."

Hva tenker elevene om frie utdannings- og yrkesvalg, og har de tenkt på hva de vil bli? På 8. trinnet var det stor usikkerhet om hva de ville bli, selv om noen hadde ideer, slik som pilot, arkitekt, psykolog TV journalist og oppsynsmann.

"Nei, det vet jeg ikke."

"Sånn oppsynsmann. Nei, jeg kjenner ikke noen som er det, men jeg liker godt å være i skogen."

"Jeg vil bli arkitekt. Jeg liker godt å tegne hus."

I 10. klasse begynner de å tenke mer på hvilken skole de skal gå på, og på hva de vil jobbe med.

"Jeg tenker mer på skolen jeg skal gå på. Jeg vet ikke helt hva jeg har lyst til å bli."

"Jeg vil gå på allmennfag og så får vi se."

"Jeg tenker litt på politi. Det er liksom et gutteyrke, og fordi faren min er det. Jeg tenker på det, men jeg vet ikke."(jente)

"Jeg tenker på noe med unger og folk. Jeg vil ikke sitte på et kontor."

Det er imidlertid en sak de er sikre på, og det er at de bestemmer selv over sin framtid. Noen er også klare på at de ikke vil bli som sine foreldre.

"Vi bestemmer jo over vår egne framtid og gjør våre egne valg."

"Vi bestemmer det selv."

"Jeg skal i hvert fall ikke herme etter mine foreldre."

Når det gjaldt kunnskap om ulike yrker, mente mange at de ikke hadde god oversikt over de forskjellige yrkene og heller ikke om forskjellene innen ulike yrker, slik som leger og lærere. De trakk fram at de har gjort tester om hvilke yrker som passer for dem, men ikke alle syntes testene stemte. De gav uttrykk for at de gjerne ville lære mer om forskjellige yrker.

"Tja, det er noen yrker vi nesten ikke vet noe om."

"Det er mange forskjeller innen et yrke, for eksempel lege og lærer som vi ikke vet om"

Tanker om utradisjonelle valg

Hvordan tenker elevene om å gjøre utradisjonelle yrkesvalg? Og hvordan tror de andre vil reagere på det? Elevene hadde mange tanker om dette og syntes å være enige om at det var vanskeligere for gutter å velge utradisjonelt enn for jenter.

"Ja, det er sikkert og visst, dersom gutter ville bli frisør, hadde de nok fått høre det."

"Hvis jeg som jente skulle blitt elektriker eller snekker eller noe, så tror jeg ikke guttene hadde ledd av meg eller noe."

"Det er vanskeligere for ei jente å bli bilmekaniker. Det er lettere for henne å velge en jentejobb, men vil du bli det, så må du ikke la det stoppe deg."

Hvorfor tror elevene at det er slik?

"Guttene må være så himla kule hele tida."

"Det er lettere for jentene for de kan på en måte gjøre akkurat som de vil, om de vil være femi eller guttete."

Hvordan tror de foreldrene ville reagert, dersom de valgte utradisjonelle yrker? Elevene på 8. trinnet tror ikke at foreldrene ville reagert så mye, dersom guttene valgte å jobbe i en barnehage. I motsatt fall dersom jentene ville bli gravemaskinførere, mente de at foreldrene nok ville syntes det var rart i begynnelsen, men at de ville venne seg til det. De var alle enige om at det viktigste er å finne ut hva de sjøl vil.

På spørsmålet om hvilke yrker som er kule for guttene, var svarene elektriker og lastebilsjåfør, og det å jobbe på Tinnfoss som er en industribedrift. To av jentene var på intervjutidspunktet der på utplassering og bekreftet at det ikke er mange jenter der, nesten bare de to. De hadde ønsket seg dit, fordi de hadde villet prøve noe annerledes, og fordi faren til den ene av jentene arbeidet der. Begge var enige om at dette var ikke stedet de ville jobbe på i framtida. For guttene var imidlertid det å jobbe på Tinnfoss sett på som en kul jobb sammen med det å jobbe i TV eller i media.

Vi kan sammenfatte elevenes erfaringer med Fritt valg prosjektet med at de i motsetning til lærerne har liten kjennskap til prosjektet og hva det står for. Det samme gjaldt verktøykassa og Forandringsfabrikken, men at de etter hvert kom med eksempler på øvelser eller leker som de kalte det, som de hadde vært med på. De fleste var usikre på hva de mente om øvelsene, mens noen syntes at øvelsene var greie nok. Uansett var det godt med et avbrekk fra de vanlige fagene. De øvelsene som de hadde vært med på, hadde, slik de så det, først og fremst ført til

endringer i klassemiljøet. Elevene på 8.trinnet hadde i liten grad tenkt på valg av utdanning og yrke, mens de på 10.trinnet var opptatt med å foreta valg vedrørende videregående skole.

3.3.3 Endringer i Fritt valg opplegget ved ungdomsskolen

I følge rektor er den største endringen som har skjedd vedrørende Fritt valg satsingen på ungdomsskolen i Kvinesdal, at kontaktlærerne er trukket mer inn i prosjektet. Det var ikke holdbart at kun rådgiver drog lasset. Derfor har skolen brukt både penger og ressurser på dette i 2010, og de forventer også gode resultater av denne satsinga på lengre sikt. Hun mente at verktøyene i verktøykassa blir brukt, men ofte uten at lærerne vet at dette er verktøy som hører inn under Fritt Valg prosjektet. Det viktigste var imidlertid at de ble brukt. Hun kunne ikke se noen konsekvenser av satsingen ennå, men antok at det ville ta noe tid. Det at kommunen som helhet er opptatt av likestilling og fritt valg, forsterker skolens satsing og gir berettiget håp om resultater.

Videre understreket hun at Fritt valg prosjektet er beskrevet i skolens virksomhetsplan, og at det også finnes en kortversjon av hva de skal gjøre, og hvordan de skal gjøre det. Kortversjonen henger ved årsrapporten, slik at de til enhver tid holder politikerne oppdatert om fremdriften. Likevel registrerte hun at det fortsatt var en viss forbauselse ute og gikk blant de ansatte, over at de jobbet med dette temaet. Hun registrerte også at de ansatte ikke alltid var klar over at verktøyene de brukte, tilhørte Fritt valg prosjektet. Hun understreket også at det var mange som hadde et ansvar for prosjektet, men at rådgiver har dette som sitt fokusområde i tillegg til utdanningsvalg som jo er hennes fagområde.

Kvinesdal ungdomsskole har et spesielt fokus på læringsmiljø og klasseledelse. Skolen har en plangruppe som består av alle trinnlederne, som blant annet jobber med dette. Dersom noen hele tiden har ansvar for å minne de ansatte om fokusområdene, mente hun at de burde klare å oppnå resultater. For øvrig jobber skolen med mange andre saker, slik som læringsplattformen som også skal holde fokus på læringsmiljøet. I tillegg har de begynt med en egen utviklingsplan for elevene som de starter med i 8. klasse, og som elevene skal fortsette med inn i videregående skole. Denne utviklingsplanen var ny i høst, og rektor synes den ser spennende ut. Alle disse aktivitetene inngår også i Fritt valg prosjektet og stryker det arbeidet som foregår der.

Når det gjelder elevene, mente hun at de må jobbe for å få elevene bort fra det hun kaller "vennetanken", som går ut på at elevene velger det samme som vennene velger, særlig mht. valg av videregående skole. Dette gjelder mest jentene, og dette jobber de en del med på ungdomsskolen. Gutter står mer fritt i forhold til dette, mens jentene på sin side synes å stå friere i forhold til utradisjonelle valg av yrke. Når det gjelder våre nye landsmenn, ser skolen en tendens til at disse guttene oftere velger helse - og sosialfag. Skolen registrerer også at barn av innvandrere er svært ambisiøse i forhold til valg av yrker, som er noe skolen bør støtte opp

under. Problemet er imidlertid at de som tar høyere utdanning, forsvinner ut av bygda. Dette er et dilemma som politikerne har fokus på i forhold til kommuneplanen frem mot 2022. De har også registrert at unge mødre velger å bli hjemmeværende, som er en trend som de stiller seg spørrende til.

Hvilke endringer ser hun så langt? Som nevnt tidligere, kan hun ikke si at de merker noen endringer ennå. Det kan hende at lærerne som arbeider tettere på elevene, merker det eller at rådgiver gjør det. Det som hun imidlertid synes å merke, er at det i lærerkollegiet er en større forståelse for dette arbeidet enn tidligere. Hun mener likevel at de ikke gjør nok i forhold til lærerne med tanke på å sette verktøykassa ut i praksis. Det er rådgiver som har ansvar for å minne de ansatte om Fritt valg prosjektet og om å bruke verktøykassa. Hver høst har skolen en oppfrisking om hva Fritt valg prosjektet er, og hvordan de ved denne skolen jobber med det. Noen av lærerne er gode på å bruke verktøykassa, mens andre stort sett ikke gjør det. Selv har hun brukt verktøyene i matematikk, norsk og samfunnsfag med godt resultat.

Avslutningsvis gjorde hun sine refleksjoner omkring hva begrepet fritt valg egentlig betyr, og hvordan det tolkes av de ansatte. Betyr det at kvinner skal kunne velge mannsyrker og menn kvinneyrker eller betyr det at man skal velge det man har lyst til å gjøre? Likestillingstanken er godt innarbeidet, men hun lurer på om valget er for fritt, når man til enhver tid velger de samme yrkene. Hvis man jobber med likestilling og frie valg helt fra barnehagen og gjennom videregående skole, kan det kanskje hende at det frie valget blir reelt.

Vi kan oppsummere rektors vurderinger av Fritt valg prosjektet så langt med at kontaktlærerne nå er kommet mer med i prosjektet. Verktøykassa blir brukt, men uten at de som bruker den vet at den tilhører Fritt valg prosjektet. Prosjektet er tatt inn i skolens virksomhetsplan, og det finnes også en kortversjon om hva skolen gjør mht dette prosjektet. Andre relevante tiltak i forhold til Fritt valg prosjektet er at skolen ønsker å jobbe med læringsplattformen, og at de har begynt å bruke utviklingsplanen for elevene. Når det gjelder utdannings- og yrkesvalg, ønsker rektor at elevene skal komme bort fra "vennetanken", hvor samme venner velger samme videregående skole, noe som særlig gjelder jentene. Blant innvandrerdømmen ser det ut til at guttene velger utradisjonelle yrke, samtidig som ambisjonsnivået deres er høyt. Dette er noe skolen må ta høyde for. Hun kan ikke så langt se konkrete endringer som følge av prosjektet blant elevene, men synes å merke en større forståelse for prosjektet i lærerkollegiet. Ledelsen ønsker imidlertid å gjøre mer for å implementere verktøykassa i undervisningen. Hun gjør seg også noen refleksjoner om hvorvidt frie valg reelt sett er frie valg.

3.3.4 Våre vurderinger og innspill

For å bedre lærernes deltakelse i Fritt valg prosjektet bør informasjon om prosjektet formidles først og fremst av rådgiver og oppdateres regelmessig. Siden bruken av verktøykassa blant lærerne var noe varierende, er det viktig å gjenta opplæringen i bruken av de ulike verktøyene,

gjærne ved hjelp av de lærerne som selv har erfaringer med anvendelsen av disse. På bakgrunn av at lærerne syntes å være usikre på konsekvensene av prosjektet, kan det være nyttig å engasjere dem i en drøfting om hva en kan forvente av resultater, og hvordan de best kan måles.

Når det gjelder elevene, kom det fram at de hadde liten kjennskap til prosjektet og dets formål, samt til verktøykassa. Det bør derfor vurderes om elevene bør informeres mer direkte om prosjektet, samt engasjere dem i en diskusjon om hva frie utdannings- og yrkesvalg egentlig innebærer. Videre kom det fram i intervjuene at elevene i liten grad syntes å tenke på utdanning og yrke med unntak på 10. trinnet, hvor valg av videregående skole og programfag stod sentralt. De mente selv at de ikke hadde særlig mye kunnskap om ulike yrker, og her ligger det også en utfordring å jobbe videre med. Elevene hadde klare og tradisjonelle ideer om hva som er kvinne- og mannsyrker. Samtidig gav de uttrykk for at de mente det var enklere for jenter enn for gutter å velge utradisjonelt, og også her hadde de klare begrunnelser knyttet til de ulike kjønnsrollene, og også her ligger det mye å utfordre ungdommene på, slik som kjønnsrollemønstret og inndelingen i mann- og kvinneyrker og ikke minst hva de selv mener må til for å endre på dette.

Som rektor understreker har ungdomsskolen tatt grep for å få kontaktlærerne mer involvert i Fritt valg prosjektet, selv om det fortsatt er et stykke fram til at alle kan sies å være aktive deltakere i prosjektet. Verktøykassa blir brukt, men ikke av alle, og her gjenstår det et viktig opplæringsarbeid. Andre grep som er tatt, er å integrere Fritt valg prosjektet i skolens virksomhetsplan, og den fremtidige bruken av læringsplattformen og den påbegynte bruken av utviklingsplanen for elevene vil ytterligere bidra til å styrke Fritt valg prosjektet. Det gjenstår å se dette i en sammenheng og innrette tiltakene mot det samme målet. Både blant ledelsen, lærerkollegiet og elevene kan det i tillegg være på sin plass å diskutere hva skolen ønsker å oppnå med prosjektet, og hvordan skolen best kan måle resultatene.

4 Oppsummering og drøfting

Til slutt i dette notatet vil vi oppsummere våre betraktninger og funn fra andre fase i prosjektgjennomføringen. Fokuset i denne fasen har vært på tiltak, metoder og gjennomføring. Sentrale spørsmål som vi har forsøkt å forfølge er:

- hvordan tiltakene konkretiseres og følges opp
 - konkretisering av mål, utvikling av måleindikatorer og målemetoder
- hvordan tiltakene er systematisert med tanke på implementering, videre drift og spredning av egen metodikk.

Våre drøftinger danner grunnlaget for tema og arbeid på utviklingsverkstedet, og videre arbeid i følgeforskningen.

4.1 Konkretisering av mål

Målsettingene for delprosjektene er av ulike typer. Noen delprosjekter har vide målsettinger som for eksempel i barnehagen i Lindesnes, hvor hovedmålet er at; "personalet blir bevisste og tydelige voksne i det pedagogiske arbeidet med likestilling i barnehagen". Andre har mer avgrensede målsettingene, slik det blir skissert av skolen i Arendal; "elever fra skolen velger utradisjonelle fag, og jentene er interessert spesielt i matematikk og teknologi på ungdomsskolen". Noen prosjekter forholder seg direkte til hovedprosjektets målsettinger om at ungdom skal ta utdanningsvalg uavhengig av kjønn og tradisjoner, som for eksempel i Arendal, mens prosjektet tilknyttet ungdomskolen i Lindesnes har utvidet denne målsettingen ytterligere til at "eleven gjør valg basert på evner, interesser og ferdigheter uavhengig av kjønn, etnisitet, funksjonsevne, seksuell orientering eller sosial bakgrunn". Prosjektet har dermed utvidet sitt fokus fra likestilling og kjønn til å omfatte et mangfoldsperspektiv. Dette er en spennende og på mange måter naturlig utvidelse av fokuset. Spørsmålet er om hovedprosjektet på tilsvarende vis vil utvide sitt fokus?

Kvinesdal kommune er et eksempel på at prosjektene i barnehagen og ungdomskolen inngår i en større kommunal satsing, hvor målsettingen er at "Kvinesdal skal være et likestilt samfunn med like muligheter for alle", og hvor delmålet er "å følge foreldre og barn fra helsestasjonen via barnehage og barneskole og ut ungdomsskolen for å arbeide for en holdningsendring, fordi vi tror at bevissthet om likestilling vil bidra positivt til enkeltindividers muligheter for vekst og

utvikling". Dette er et godt eksempel på en konkretisering av et generelt hovedmål til et mer spesifikt delmål.

Noen prosjekter har flere enn ett hovedmål, slik som prosjektet i Kristiansand, som har følgende tre hovedmål "å øke mot og selvfølelse blant barn og unge", at "barnehage og skole fremmer likestilling mellom gutter og jenter", og at "gutte- og jenterollen er mer åpen og fri". Prosjekter som dette, som har flere store hovedmål med påfølgende delmål, bør vurdere om prosjektet kanskje er for omfattende og ambisiøst, og om en bør konsentrere seg om ett eller to hovedmål. Uansett hvordan målsettingene er formulert og avgrenset, er det viktig å konkretisere disse i delmål, gjerne knyttet til forskjellige tidspunkt i prosjektperioden.

Et annet viktig punkt, når det gjelder formuleringen av målsettingene, er å ha klart for seg hvem som er målgruppen for prosjektet. Delprosjektene i Fritt valg har som primærmålgruppe barn og unge, og målet med prosjektet er at barn og unge gjør frie valg og velger utdanning og yrke uavhengig av kjønn og tradisjoner. Tiltak for å nå primærmålgruppen kan likevel være rettet mot andre grupper, slik som foreldre, ansatte i skole og barnehager og studenter som dermed utgjør sekundære målgrupper. Det er derfor viktig at delprosjektene er tydelige på hvilke målgrupper deres tiltak treffer, og på sammenhengen mellom en eventuelt sekundær målgruppe og den primære målgruppen som er barn og unge. I målsettingen til skoleprosjektet i Arendal kommune kommer det klart frem at det er barn og unge som er målgruppen, dvs. elevene ved skolen, mens lærerne mer er redskapene for å nå fram til elevene. Det samme gjelder barnehagen i Lindesnes kommune, men her er tiltakene rettet enda mer mot personalet som utgjør den sekundære gruppen. Vest-Agder fylkeskommunes mål om å videreutdanne rådgivere er direkte rettet mot en sekundær målgruppe, dvs. rådgiverne ved videregående skoler som på sikt skal kunne veilede unge til å ta frie og uavhengige utdannings- og yrkesvalg på en bedre måte. Som vi ser, kan de sekundære målgruppene være veien og redskapene for å nå den primære målgruppen for prosjektene.

4.2 Utvikling av indikatorer

For å finne ut om prosjektet er på rett vei, og målene er nådd, kan delmålene være viktige rettesnorer, dersom de er knyttet til gitte tidspunkt. Delprosjektene fikk i veiledningspakken i oppdrag å beskrive, hvor prosjektet er ved tre ulike tidspunkt; nå -situasjonen dvs. våren 2010, høsten 2010 og våren 2012. Det varierer hvorvidt prosjektene har klart å beskrive hvor prosjektene bør være ved gitte tidspunkt. Noen har gjort en grundig og detaljert beskrivelsen av alle tre tidspunktene, slik som for eksempel barnehagene i Arendal og Kvinesdal kommuner, mens andre har gjort en mer overfladisk beskrivelse, og noen har utelatt det helt. Dette henger selvsagt sammen med hvor kompliserte prosjektene er, og mens det var rimelig enkelt å redegjøre for utviklingen av videre-/etterutdanningstilbudet for rådgivere i regi av Vest Agder

fylkeskommune fram mot 2012, var det mer utfordrende for barnehagen og ungdomsskolen i Kvinesdal kommune.

Som vi var inne på ovenfor, kan en konkretisering av delmål knyttet til bestemte tidspunkt være viktige rettesnorer for delprosjektene. De ulike tidspunktene kan fungere som sjekkpunkt for prosjektets fremdrift, når det gjelder måloppnåelse, og det gir prosjektene anledning til å justere delmålene underveis. På denne måten vil delmålene være retningsgivende og gode hjelpemidler i prosjektet.

I tillegg bør det utarbeides måleindikatorer knyttet til målene (både overordnet mål og delmål) for på en hensiktsmessig og realistisk måte kunne måle, hvor prosjektet står ved gitte tidspunkt. Måleindikatorer kan være vanskelig å utarbeide, når målene handler om holdninger og bevisstgjøring. Likevel kan de konkretiseres, slik det er gjort i barnehagen i Lindesnes, ved for eksempel å beskrive at alle ansatte skal ha hatt en til to veiledninger om likestilling i 2012. En annen konkretisering kan være å tallfeste en økning i antall søkere til utplassering i barnehager eller bestemte utdanninger, slik det er gjort i prosjektene i henholdsvis Kristiansand og Vest Agder fylkeskommune. En tredje form for måleindikator kan være at bestemte prosesser skal settes i gang, slik som å kontakte og etablere samarbeid med relevante aktører i forbindelse med opprettelsen av masterstudiet i regi av Vest Agder fylkeskommune som samarbeider med Universitetet i Agder, NAV og NHO.

4.3 Målemetoder

Måleindikatorer er ment som et verktøy for å finne ut om prosjektet er på rett vei. Det finnes ulike metoder som kan benyttes, for å finne ut om målene er nådd, men det forutsettes at både målene og indikatorene er konkrete og mulige å måle. Vi kan inndele metodene i kvantitative metoder, hvor resultatene formidles med tall, og i kvalitative metoder, hvor resultatene formidles med ord og sitater. Eksempler på det første er talloversikter, statistikk og for eksempel elevundersøkelser som i hovedsak formidler resultatene i tall og tabeller, mens eksempler på det andre er praksisfortellinger, læringssamtaler, medarbeidersamtaler og andre typer av intervjuer som bruker det skrevne ord for å formidle resultatene. Datamaterialet som samles inn ved disse metodene, kan enten samles inn på egen hånd, slik som lærings- og medarbeidersamtaler, eller prosjektene kan bruke allerede eksisterende data, slik som for eksempel elevundersøkelsene.

Når det gjelder de enkelte delprosjektene, nevner de fleste at de planlegger å bruke kvantitative metoder, slik som prosjektet i Kristiansand kommune, som blant annet ønsker å telle både antall gutter som søker praksis i barnehagen, antall mannlige barnehageansatte og antall skoler og barnehager som deltar i Fritt valg prosjektet. Det finnes også delprosjekter som

satser kun på kvalitative og egeninitierte metoder, slik som barnehagen i Lindesnes kommune som nevner bruk av filming, bilder, refleksjonsnotater og halvårsvurderinger. Prosjektet til Vest-Agder fylkeskommune er et godt eksempel på et prosjekt som vil bruke begge typer metoder, både å telle antall karriererådgivere som gjennomfører studiet, og å benytte seg av deltakernes evaluering av studiets nytteverdi. I tillegg vil de bruke de årlige elevundersøkelsene som et mål på at karriereveiledningen fungerer bedre. Et annet liknende eksempel er prosjektet i Arendal kommune som dels vil bruke praksisfortellinger, intervju og læringsamtaler, dels talloversikter over elever som velger utradisjonelt.

Siden Fritt valg prosjektet har holdningsendring og bevisstgjøring som sitt mål, må alle delprosjektene forholde seg til hvordan de kan måle holdningsendringer. Særlig to av kommunene har gjort seg refleksjoner rundt dette temaet. Den ene omfatter delprosjektene i Kvinesdal kommune som har som sitt eksplisitte mål å arbeide for en holdningsendring vedrørende likestilling, som de mener vil være viktig for den enkeltes vekst og utvikling. Her understreker de ansvarlige for prosjektene sterkt at det kun er vedvarende innsats og fokus på temaet over tid som vil kunne endre gamle vaner og gi resultater. De vil derfor bruke virksomhetsplanene for å sjekke at barnehagene og skolen har fokus på likestilling både i sin kommunikasjon og på personal- og foreldremøter. Skoleprosjektet i Lindesnes kommune stiller på sin side spørsmål ved om vi kan måle om et valg er fritt, og i hvilken grad et valg egentlig er fritt. De peker også ganske riktig på at ikke alt som teller, kan telles, og at ikke alt som kan telles, teller. De mener at "bieffekter", slik som elevers karrierevalg og gjennomstrømming på videregående skole, kan måles, men ikke med eksisterende statistikk, fordi den gir en for unyansert og til dels gal fremstilling av resultatene. De har derfor etablert et samarbeid med videregående skole for å skaffe til veie det nødvendige tallmaterialet som de mener vil gi et riktigere bilde av situasjonen.

Selv om flere av delprosjektene viser til bruk av ulike metoder som intervjuer og læringsamtaler, statistikk og talloversikter, er det få som redegjør for hvordan disse metodene kan gi svar på om målene i prosjektet er nådd. Det kan henge sammen med at måleindikatorene ikke er konkrete nok, men det kan også bero på at forståelsen av metoden eller fremgangsmåten ikke er klar nok blant prosjektdeltakerne. Hvordan måle holdningsendringer er et utfordrende metodisk spørsmål som bør drøftes i fellesskap på neste utviklingsverksted.

4.4 Implementering i egen organisasjon

Det andre sentrale fokuset i denne delen av følgeevalueringen, handler om hvordan tiltakene er systematisert med tanke på implementering, videre drift og spredning av egen metodikk. Implementering i egen organisasjon er viktig å tenke på allerede tidlig i prosjektet. Hvordan skal tiltaket inngå i vanlig drift etter at prosjektperioden er avsluttet? Dette har noen av prosjektene gjort, slik som for eksempel delprosjektet i Kvinesdal, hvor arbeidet med implemente-

ring i skole og barnehage allerede er i gang ved at Fritt valg inngår i årsplanene i virksomhetene, samtidig som temaet likestilling er et viktig tema i kommuneplanen.

I tillegg er det viktig å være oppmerksomme på at implementering kan skje på ulike nivåer i organisasjonen og kommunen. Skoleprosjektet i Arendal kommune ser klart for seg at deres prosjekt må implementeres både på kommunenivå ved at det gjenspeiles i kommuneplan og handlingsplan og forankres i kommunenes ledelse administrativt og politisk, samt på enhetsnivå ved at hele personalet må være deltakende i prosjektet, både på fagnivå og individnivå. I tillegg mener de at prosjektet må evalueres og resultatene synliggjøres, slik at tiltaket kan bli lettere implementert og forankret både i egen og andre skoler. Barnehageprosjektet i Lindesnes kommune peker på sin side på andrefaktorer som kan lette implementeringen av tiltaket i egen organisasjon, slik som en stabil personalgruppe, frikjøp av tid til prosjektet, motivasjon, samt god kommunikasjon og organisering. De ser for seg at de må gjøre mye av implementeringsarbeidet selv, men at de trenger et samarbeid med andre aktører, og særlig med kommunen for å holde "den røde tråden".

Som vi ser, er det allerede et arbeid på gang i flere av delprosjektene, når det gjelder implementering og forankring av tiltakene. Det er også høstet en del erfaringer og gjort en del av verdifulle refleksjoner angående implementering som bør komme de andre delprosjektene til del blant annet ved at det tas opp i utviklingsverkstedet. Delprosjekter som ennå ikke har begynt å tenke på implementering, bør oppfordres til snarest å lage planer for hvordan tiltaket skal implementeres i egen organisasjon.

Mange av prosjektene er godt i gang og har mange gode prosesser gående. Likevel ser det ut til at alle prosjektene bør jobbe mer med å tydeliggjøre sammenhengen mellom målene i prosjektet, tiltakene som er satt i gang og indikatorer og metoder for måloppnåelse. Dette er et viktig arbeid for justeringen av prosjektet, slik at det hele tiden er på riktig vei i forhold til Fritt valgs overordnede målsetning. 10-årssatsningen på Agder er en storstilt satsning som forutsetter at de prosjektene og tiltakene som settes i gang, klarer å skape "ringer i vann". I første omgang handler dette om å utarbeide planer for hvordan tiltaket skal implementeres i egen organisasjon, når prosjektperioden er over. Slike planer være på plass i god tid før prosjektslutt. Videre handler det om å systematisere det tiltaket som er prøvd ut, slik at erfaringene og metodikken lar seg overføre til andre sektorer og eventuelt kommuner/organisasjoner. I det siste avsnittet vil vi gå litt nærmere inn på hva vi tenker som viktige forutsetninger for at tiltakene skal kunne spres og tas i bruk på nye og utvidede arenaer.

4.5 Forutsetninger for videre utvikling og spredning av tiltakene

Med bakgrunn i data vi har samlet inn gjennom dypdykkene, samt gjennomgangen av den skriftlige dokumentasjonen fra delprosjektene, vil vi til slutt ta for oss noen sentrale punkter som vi ser kan bidra til å skape den nødvendige snøballeffekten i Fritt valg satsingen. Dette er utfordringer prosjektmedarbeiderne selv peker på og utfordringer følgeforskningen viser at er aktuelle for flere av prosjektene i Fritt valg- prosjektet. Systematisering, forankring og dokumentasjon av hva som gjøres er viktige stikkord her. Hvordan overføre de gode metodene til andre enheter og sektorer? Dette må ikke forstås som en endelig liste av faktorer, men som en begynnende liste av sjekkpunkter som må justeres og videreutvikles i løpet av prosjektperioden.

Samarbeid og forankring

For det første handler det om samarbeid og forankring. Det er spesielt viktig at prosjektgruppen i delprosjektene arbeider sammen om de tiltakene som settes i gang innenfor et delprosjekt slik at de ser tiltakene i sammenheng, utvikler den røde tråden i satsingen og at de deler erfaringer fra hverandres tiltak og lærer av hverandre. I Kvinesdal består prosjektgruppen av representanter fra både ungdomsskole, barnehage og helsestasjon. Likedan er det i Kristiansand etablert et samarbeid mellom skoler og barnehager i kommuneadministrasjonen. Dette er et godt etablert samarbeid og representanter fra kommuneadministrasjonen, barnehagene og ungdomsskolene har jevnlig møter sammen. Slik er det også i en del andre delprosjekter. Samarbeid på tvers av enhetene gjør det lettere å tenke overføring og hvordan tiltakene kan utvides til å favne flere. Et sentralt poeng er hvordan erfaringer som høstes på en arena kan tilpasses og overføres til en annen arena.

Et eksempel på et enkeltstående tiltak med begrenset eller lite samarbeid på tvers av enheter, er delprosjektet i Aust-Agder fylkeskommune. Der arbeides det forøvrig nå med å få til et etablert samarbeid med opplæringskontorene og bedrifter som sitter med informasjon om relevante deltakere til u-tradpatruljen. Slik vi ser det er et slikt etablert samarbeid en nødvendig forutsetning for at u-trad-tiltaket skal kunne gjennomføres årlig eller videreutvikles for å nå en større målgruppe. Et viktig verktøy for å etablere et samarbeid kan være samarbeidsavtaler med relevante enheter, gjerne på et høyere nivå i organisasjonen, og ikke mellom personer.

Systematisering

Utarbeidelse av kontrakter, avtaler eller andre formelle forpliktelser mellom aktørene i tiltaket kan være viktig for å etablere rutiner og systematisere arbeidet slik at det kan gjennomføres årlig, utvides eller overføres til andre interesserte. Ved ungdomsskolen i Kristiansand har de utarbeidet søknader som guttene må skrive om de vil utplasseres i barnehagen, og etter at søknadene er behandlet blir de som vurderes som aktuelle innkalt til intervju. Gjennom denne prosessen vil lærerne ut fra noen kriterier avgjøre hvem som skal få være i barnehagen. Delprosjektet i Kristiansand er med andre ord godt i gang med å systematisere en metodikk for elevutveksling i barnehage, som eventuelt andre skoler kan dra nytte av. For andre skoler som ønsker å sette i verk lignende tiltak, er det ikke nødvendig å ha de samme kriteriene, men søknader og strukturen på intervjuene kan være gode utgangspunkt for å skape sine verktøy i lignende prosjekter.

Opplæring og tilpasning

En siste faktor handler om hvordan verktøy og tiltak blir implementert og tatt i bruk av dem de er utviklet for. I dypdykket fra Kvinesdal fikk vi et lite innblikk i hvordan "Verktøykassa", som er utviklet av Forandringsfabrikken, ble tatt i bruk av lærerne og elevene. I verktøykassa ligger det et stort potensial i forhold til å kunne arbeide systematisk med temaer som likestilling, mot, selvfølelse og frie utdanningsvalg. Intervjuene viste imidlertid at opplæring i bruk av verktøyene er essensielt for at de skal benyttes i undervisningen og bli en integrert del av lærernes

arbeidsmetoder. Verktøykassa er i seg selv ikke tilstrekkelig for at en skole skal sette temaene likestilling og frie utdanningsvalg på dagsorden, men den må følges av en kontinuerlig plan for tematisk og metodisk opplæring av lærerpersonellet.

Verktøykassas suksessgrad er med andre ord avhengig av hvor komfortable lærerne er med å ta i bruk de øvelsene som ligger her. For noen kan dette være uvante måter å undervise på, andre er usikre på hvordan temaene skal håndteres, mens andre igjen har behov for å skjønne hvordan øvelsene i verktøykassa kan tas i bruk innenfor sitt fagfelt. I opplæringen ligger det krav om kontinuitet og oppdatering. Det er viktig at nye deltakere i egen organisasjon eller utenfor, kontinuerlig får opplæring av de som har kunnskap om verktøyene. Etter hvert som metodene utvikles og forbedres er det også viktig at deltakerne oppdateres i metodebruken. Verktøykassa er et veldig konkret tiltak som ser ut til å fungere bra, men som forutsetter at lærerne har tilstrekkelig kunnskap, kompetanse og trygghet til å ta i bruk metodikken. Det er først når lærerne har gjort verktøyene til "sine egne" at potensialet til fulle kan utnyttes. For at verktøykassa skal bli en levende og integrert del av undervisningsmetodene til lærerne må en også sørge for at verktøyene jevnlig revideres, forbedres og tilpasses utviklingen i skolen.

I det videre arbeidet vil vi oppfordre delprosjektene om å arbeide systematisk med tanke på å utvikle en metodikk som omfatter det tiltaket som er prøvd ut. Hvordan kan tiltaket konkretiseres? Hvilke elementer består tiltaket av? Hvordan kan vi beskrive metodikken slik at andre kan lære å sette i gang egne tiltak? Dette vil være sentrale spørsmål som vi kommer til å sette fokus på i neste fase av følgeevalueringen.

Referanser

Baklien, B. (2000). Evalueringsforskning for og om forvaltningen i Foss og Mønnesland (red): *Evaluering av offentlig virksomhet. Metoder og vurderinger*. NIBRs Pluss-serie 4

Eide, T. H. og T. Lauritzen i samarbeid med V. M. Olsvik (2009). *Fritt valg! Første underveisnotat fra følgeevalueringen av 10 -årssatsningen for likestilling på Sørlandet*. ØF-notat nr 08/2009. Revidert utgave.

Veiledning av delprosjektene i Fritt valg

Intensjonen med "veiledningspakka"

Følgeevalueringen av Fritt valg-prosjektet har to oppgaver:

- ~ evaluere satsingen
- ~ bistå satsingen i form av faglige innspill og justeringer

Vi har tidligere introdusert refleksjonsspørsmål som et ledd i oppgaven med å bistå satsingen. Refleksjonsspørsmålene skal være et verktøy for de involverte delprosjektene i bevisstgjøringen av eget arbeid. Vi oppfordrer prosjektlederne i delprosjektene til å bruke refleksjonsnotat som metode også i fortsettelsen av prosjektgjennomføringen.

Nå vi nå introduserer denne "veiledningspakka" går vi et skritt videre og gir delprosjektene konkrete oppgaver som er av betydning for prosjektgjennomføringen. Oppgavene er tenkt som en skriftlig veiledning for å bli tydelig på, eventuelt justere kursen i, eget prosjekt. Formålet er primært å sette i gang refleksjoner og bli bevisst utviklingen av eget prosjekt. Vi oppfordrer delprosjektene til å benytte seg av prosjektledelsen i Fritt valg som prosessveiledere i dette arbeidet.

Veiledningspakka er utarbeidet av prosjektledelsen og følgeforskerne i fellesskap, og er en sammenstilling av temaer som er sentrale for å lykkes med gjennomføringen av 10-års satsingen. Vi er nå halvveis i prosjektperioden som utløper 2012, og har derfor behov for å konsentrere og intensivere prosjektarbeidet. Veiledningspakka er tenkt som et hjelpemiddel for det enkelte delprosjekt i dette arbeidet. Delprosjektene har i varierende grad tidligere arbeidet med dette, så det vil være ulikt hvor mye tid og ressurser som bør settes av til arbeidet med veiledningspakka.

Hvordan gå fram?

- ✓ Prosjektleder i hvert delprosjekt kaller inn de som er involverte i prosjektet (gruppa bør ikke overstige 10 personer).
- ✓ En bør sette av 3 -5 timer for arbeidet.
- ✓ En prosessveileder (gjærne Eva-Kristin, Lisbeth eller Elisabeth fra prosjektledelsen) har ansvar for å lede arbeidet i gruppa.
- ✓ Deler av prosessen bør skrives ned. Vi ønsker tilbakemelding på de fire oppgavene vi har skissert. Det som skrives ned sendes til prosjektledelsen og følgeforskerne, innen medio juni. Send det til e-postadresse; te@ostforsk.no med kopi til eke@vaf.no innen **15.juni 2010**

Strukturen i veiledningspakka er tredelt; **oppgave** (hva som konkret skal skrives ned) – **intensjon** (hvorfor skal vi gjøre dette?) – **støttespørsmål** (hva vi bør tenke gjennom for å besvare oppgaven). Støttespørsmålene er tenkt som spørsmål som kan hjelpe dere i diskusjonen rundt oppgaven. Dette er ikke spørsmål dere skriftlig skal svare på, men er tenkt som temaer/ forhold det kan være lurt å tenke gjennom når en diskuterer oppgaven.

Har dere spørsmål til innholdet eller gangen i gjennomføringen av veiledningspakka, er det bare å ta kontakt med oss!

Lykke til!

Hilsen

Trude Eide

Østlandsforskning

te@ostforsk.no

Tlf: 95 92 32 83

Eva-Kristin Eriksen

Fritt valg

eke@vaf.no

Tlf: 38 07 47 03/94 52 14 51

OPPGAVE	INTENSJON	STØTTESPØRSMÅL
<p>1. Hva er målet for deres delprosjekt? Prøv å beskrive målet så kortfattet og konkret som mulig.</p>	<p>Tydeliggjøre eget mål for delprosjektet</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Hva ønsker vi å oppnå med eget prosjekt? - Er målet vårt avgrenset nok? Er det realistisk at vi skal komme dit i løpet av denne tidsperioden? - Er det behov for å justere målet for delprosjektet ut fra det vi opprinnelig satte opp?
<p>2. Hva viser at deres delprosjekt er på rett vei? a) Beskrivelse av nå-situasjonen b) Beskrivelse av hvor prosjektet er høsten 2010 c) Beskrivelse av hvor prosjektet er våren 2012</p>	<p>Lage indikatorer som kan beskrive/angi målet. En indikator skal gi et tydelig signal om en tilstand eller endring i tilstand. Indikatorer skal være mest mulig objektiv, entydig, konkret og observerbar. I sammenhenger der det er mulig bestreber en seg på å lage målbare (tallfestede) indikatorer. Hovedfunksjonen til indikatorer er å forenkle, kvantifisere og kommunisere.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Hva er observerbart? - Hva kan vi se som indikerer at vi er på rett vei? Hva kan vi høre? - I hvilke sammenhenger skal dette observeres?
<p><i>Eksempler</i> <i>Mål: Gutter og jenter skal behandles likeverdig i barnehagen</i></p>	<p><i>Forslag til indikatorer:</i> - begge skal tiltales med egennavn - begge får tilbud om de samme lekeaktivitetene</p>	<p><i>Her er det viktig å operasjonalisere begrepet likeverdig. Hva skal vi legge i det? Hva kan vi se og høre når noen behandles likeverdig? Vi må også avklare i hvilke sammenhenger dette skal observeres – er det i matsituasjon, under påkledning, i lek? Skal vi dele opp målet og ha delmål - noe skal nås innen 2010 fx?</i></p>
<p><i>Mål: Flere gutter velger å jobbe i barnehage</i></p>	<p><i>Forslag til indikatorer:</i> - konkret prosent av total søknadsmengde - over en tre års periode er det en tydelig økning i antall gutter som søker seg til praksis plass i barnehagen</p>	<p><i>Dette målet er såpass tydelig at det kan kvantifiseres (tallfestes), men vi bør angi et ca-tall for "flere" – flere enn hva? Og vi bør angi i hvilken periode vi skal se denne utviklingen. Hva er situasjonen nå – hva vil vi se innen 2010 og 2012?</i></p>
<p>3. Hvilke metoder skal dere bruke for å finne ut om dere har nådd</p>	<p>Velge metoder for måling av resultater</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kan vi bruke allerede eksisterende statistikk/taloversikt? - Må vi lage egne kartlegginger,

<p>målet?</p>		<p>registreringer, observasjoner eller intervjuer? - Gir metoden vi velger faktisk svar på det vi ønsker å oppnå?</p>
<p><i>Eksempel:</i> Mål: Flere gutter velger å jobbe i barnehage</p>	<p><i>Forslag til metoder:</i> - Kartlegge innsøkningsstatistikk til skoler - Intervjue gutter i ungdomsskole om deres framtidige utdanningsønsker - Kartlegge antall gutter som søker seg til praksisplass i barnehagen</p>	<p><i>Det langsiktige målet er jo at flere gutter skal ta utdanning som gjør at de begynner å jobbe i barnehage, men dette er vanskelig målbart innenfor et 4-årig prosjekt. En må derfor finne indikatorer som kan si noe om utviklingen på kortere sikt, som kan indikere at utviklingen går i riktig retning og at vi forhåpentligvis ser flere menn i barnehage i framtida. Spørsmålet er hva slags metoder vi skal bruke for å kartlegge en slik utvikling?</i></p>
<p>4. Hva skal til for at vi skal lykkes med å implementere tiltakene våre i egen organisasjon?</p>	<p>Arbeide med implementering og forankring</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Har vi behov for ekstra ressurser? (tid, penger, folk) - Hvilke aktører er viktige for å få dette til? - Hva kan vi gjøre allerede nå for å berede grunnen for at vi skal lykkes?

Fritt valg!
Andre underveisnotat fra følgeevalueringen av 10-årssatsingen for likestilling på Sørlandet.

I dette underveisnotatet fra følgeevalueringen av "Fritt valg - 10-årssatsingen for likestilling på Sørlandet" har vi fokus på tiltak, metoder og gjennomføring i hvert delprosjekt. Notatet bygger på intervjuer av prosjektmedarbeidere, samt veiledningsnotat fra seks fra delprosjektene. I tillegg er det gjennomført tre casestudier i Kvinesdal, Kristiansand og Aust-Agder fylkeskommune. I notatet gjøres det rede for delprosjektenes mål, måleindikatorer, metoder for å finne ut om målene er nådd og arbeidet med implementering og forankring av prosjektet i egen organisasjon. Basert på disse redegjørelsene drøfter vi temaene og kommer med innspill til hvordan prosjektene kan tydeliggjøres og forbedres.

Notat nr.: 02/2011
ISSN nr: 0808-4653